

Samverkan mellan förskola och skola

- **Lärarperspektiv på överlämning av barn mellan verksamheterna**

Interaction between preschool and school

Teacher's perspectives on the handover of children between the activities

Examensarbete I lärarutbildningen
Avancerad nivå 15 Höskolepoäng
Hösttermin 2010

Namn: Andreas Wolmar & Wictoria Carlsson

Handledare: Gunbritt Tornberg
Examinator: Sonja Kihlström

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till de rektorer, lärare och förskollärare som delat med sig av sin tid och deltagit i studien. Vi vill även tacka vår handledare Gunbritt Tornberg för god vägledning, goda råd och hänvisningar som underlättat men även utmanat våra tankar samt hjälpt oss igenom skrivprocessen. Vi vill även ge varandra ett stort tack, då vi har uppmuntrat varandra genom svåra stunder i arbetet och att vi alltid har lyckats hålla vårt humör uppe. Vi vill även tacka våra nära och kära för att de har ställt upp på oss under terminen. Vår förhoppning är att studien ska kunna bidra med en fördjupad kunskap om samverkan, överlämningen och den pedagogiska dokumentationen ur ett lärarperspektiv och att den även kan öppna upp för tankar och reflektioner.

Genom hela arbetet har vi hjälpts åt och skrivit i stort sett tillsammans. Vi har under arbetets gång valt att ansvara och fokusera på delar i studien individuellt och därefter sammanställt varandras uppfattningar till en text. Vid arbetet med litteratursökningen har vi underlättat det arbetet genom uppdelning, då var och en har sökt efter information och skrivit ned och sammanfört det till en text.

Resumé

Arbetets art: Examensarbete i lärarutbildningen, Avancerad nivå, 15 hp
Högskolan i Skövde

Titel: Samverkan mellan förskola och skola – Lärarperspektiv på överlämning av barn mellan verksamheterna

Sidantal: 38

Författare: Andreas Wolmar & Wictoria Carlsson

Handledare: Gunbritt Tornberg

Datum: HT 2010

Nyckelord: Samverkan, överlämning, pedagogisk dokumentation, yrkesetik

Studien syftar till att presentera förskollärares och lärares syn på vad som kännetecknar samverkan och dess betydelse mellan förskolan och skolan vid överlämningen av barn mellan verksamheterna. Den belyser även den pedagogiska dokumentationens betydelse för förskolans och skolans arbete med barnets utveckling. Studiens syfte uppkom ur teoretiska problem när det berör samverkan mellan förskola och skola, där den pedagogiska dokumentationen torde vara av betydelse för barnens utveckling. Utbildning och våra erfarenheter har också under åren gett ett intryck om att samverkan mellan verksamheterna visat sig vara en brist och att dokumentationen inte har använts på ett sätt som utveckla barnet vidare.

Studien är kvalitativ och genomförandet av intervjuerna skedde med hjälp av strukturerade intervjufrågor. Studien baseras på fem intervjuer, tre förskollärare och två lärare i skolan. Förskolorna och skolorna är kommunalt drivna inom samma kommun. Resultatet visade på, enligt respondenterna, att samverkan har en stor betydelse inom verksamheterna vid överlämning av barn samt att vårdnadshavarna har en betydande roll för den pedagogiska dokumentationens vikt vid överlämningen. Sekretess och tystnadsplikt är av betydelse när dokumentationen överlämnas till skolorna. Yrkesetiska principer och normer vid samverkan, som till exempel trygghet, ses vara nödvändiga att beakta för barnen när de börjar skolan.

Diskussionen berör samverkans betydelse, vilket framställs som en förhoppning och förberedande process som gynnar och främjar barnens fortsatta utveckling och trivsel. Studiens diskussion relateras till tidigare forskning och gällande styrdokument för förskola och skola. Samverkan som en röd tråd och organiseringen för att knyta nya vänskapsband lärare och barn emellan diskuteras. Förberedelser sker via skolbesök och ses som en gruppkonstellation, vilket diskuteras då det enskilda barnet inte alltid är utgångspunkten. Skolan vill föra in förskolans pedagogik för att ta del av varandras erfarenheter, vilket uppmärksammas som en intressant diskussionsfråga.

Abstract

Study: Degree in teacher education, Advanced level, 15 hp
University of Skövde

Title: Interaction between preschool and school – Teachers perspectives on the handover of children between the activities

Number of pages: 38

Author: Andreas Wolmar & Victoria Carlsson

Tutor: Gunbritt Tornberg

Date: HT 2010

Keywords: Collaboration, pedagogical documentation, professional ethics

The study aims to present the pre-school teachers and teachers' views on the characteristics of collaboration and the importance of preschool and school at the exit. It also highlights the pedagogical documentation relevant to the preschool and school works with the child's development. Aim of the study arose from the theoretical problems relating to interaction between preschool and school and how the pedagogical documentation should be relevant to children's development. Education and experience has over the years given the impression that the interactions between them are shown to be a shortage and that the documentation has not been used in a way that the child develops further.

The qualitative study is the implementation of the interviews took place with the help of structured interview questions. The study is based on five interviews, three pre-school teachers and two teachers at school. Preschools and schools are municipally run in the same county. The results showed that the interaction has an important role in the activities at the handover of children and guardians have an important role in the pedagogical documentation importance to the exit. Privacy and confidentiality expressed to be of importance in the documentation sent to schools. Professional ethics and standards such as security seen to be necessary for children to have when they enter school.

The discussion collusion importance and that it is presented as a hope and preparatory process that favors and promotes children's continued development and job satisfaction. Study discussion related to previous research and existing policies in relation to preschool and school. Collaboration is seen as a main theme and the organization must forge new friendships between teachers and children. Preparation is done through school visits and seen as a group constellation. The school would like to introduce pre-school education to share their experiences.

Innehållsförteckning

1 INLEDNING OCH PROBLEMOMRÅDE	1
1.1 SYFTE	2
1.1.1 Frågeställningar.....	2
1.2 BEGREPPSDEFINITIONER	3
1.2.1 Samverkan	3
1.2.2 Pedagogisk dokumentation.....	3
1.2.3 Lärares yrkesetik	3
2 BAKGRUND	4
2.1 STYRDOKUMENT.....	4
2.2 SEKRETESS I FÖRSKOLA OCH SKOLA	5
2.3 HISTORISK PERSPEKTIV PÅ FÖRSKOLA OCH SKOLA	6
2.3.1 Förskolans historia och utveckling.....	7
2.3.2 Skolans historia och utveckling	7
2.4 SAMMANFATTNING.....	8
3 TIDIGARE FORSKNING	10
3.1 FORSKNING OM SAMVERKAN MELLAN FÖRSKOLA OCH SKOLA	10
3.2 FORSKNING OM PEDAGOGISK DOKUMENTATION	11
3.3 FORSKNING OM ÖVERLÄMNING AV BARN FRÅN FÖRSKOLA TILL SKOLA.....	12
3.4 FORSKNING OM LÄRARES YRKESETIK	13
3.5 SAMMANFATTNING.....	14
4 TEORETISKT PERSPEKTIV PÅ SAMVERKAN	16
5 METOD	17
5.1 METODVAL.....	17
5.1.1 Tolkning och förståelse.....	17
5.1.2 Kvalitativ metod	18
5.1.3 Kvalitativ intervju.....	18
5.1.4 Motivering	19
5.2 URVAL.....	19
5.3 PILOTSTUDIE.....	20
5.4 GENOMFÖRANDE	20
5.5 ANALYS	21
5.6 TROVÄRDIGHET	22
5.6.1 Reliabilitet och validitet	22
5.7 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	23
6 RESULTAT	25
6.1 INNEHÅLL I SAMVERKAN	25
6.1.1 Förberedande aktiviteter	25
6.1.2 En kontaktskapande aktivitet.....	26
6.2 ORGANISATION AV SAMVERKAN	27
6.2.1 Skola/- och förskolebesök.....	27
6.2.2 Överlämningssamtal.....	28
6.3 HINDER OCH MÖJLIGHETER I SAMVERKAN.....	28
6.3.1 Tidsbrist.....	28
6.3.2 Gemensamt arbete.....	29
6.4 PEDAGOGISK DOKUMENTATION	29

6.4.1 Synliggör barnens utveckling, lärande och behov.....	29
6.5 YRKESETISKA PRINCIPER OCH NORMER	31
6.5.1 Trygghet	31
6.5.2 Sekretess och tystnadsplikt	31
6.6 RESULTATSAMMANFATTNING	31
7. DISKUSSION	33
7.1 RESULTATDISKUSSION.....	33
7.1.1 Innehåll i samverkan	33
7.1.2 Organisering av samverkan	34
7.1.3 Pedagogisk dokumentation.....	34
7.1.4 Möjligheter till förändring	35
7.2 METODDISKUSSION	35
7.3 AVSLUTANDE REFLEKTIONER.....	37
8 FÖRSLAG PÅ VIDARE FORSKNING.....	38
REFERENSER.....	
BILAGA 1.....	
BILAGA 2.....	

1 Inledning och problemområde

Innehållet i den här studien fokuserar samverkan mellan förskola och skola vid överlämning av barn mellan verksamheterna. En del i studien handlar om samverkan kring den pedagogiska dokumentationen av barnets utveckling i förskolan och hur den lyfts fram för att stärka barnets fortsatta utveckling i skolan.

Enligt läroplanen för förskolan, Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet 2006b) och läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94 (Utbildningsdepartementet 2006a), ska förskola och skola sträva efter att i *samverkan* med varandra, ge möjlighet för barnen att nå en allsidig utveckling, det vill säga uppmärksamma varje barns behov av till exempel stöd och stimulans. Övergången från förskola till skola kan ske på olika sätt, beroende på vad för nationella och lokala mål samt riktlinjer som är aktuella för respektive verksamhet. Former och innehåll i samverkan mellan förskola och skola kan variera mellan verksamheterna men ska riktas till verksamhetens mål och riktlinjer. Von Ahlefel Nisser (2009) konstaterar utifrån sin avhandling att samverkan har uttryckts som något positivt för barn och ungdomar. Under vilka former det ska ske och hur det ska bedrivas, har mer varit för den enskilda förskolan och skolan att hantera. Vad vi kan konstatera utifrån detta är att varje enskild verksamhet får bearbeta, hantera och organisera samverkansprocessen och överlämningen på egen hand. Danermark (2003) menar att barnet ofta är både ett objekt och ett subjekt i samverkan och att det har stor betydelse för hur samverkansprocessen utvecklas.

En central aspekt på samverkan är hur den organiseras mellan verksamheterna, speciellt vad gäller vid *överlämningen* av barn. I vår lärarutbildning har den verksamhetsförlagda utbildningen bidragit till erfarenheter och perspektiv på hur samverkan och överlämning kan ske och vad som förväntas vara, från förskolans sida, väsentligt att ta upp och föras vidare till lärare. Vid överlämningen har förskollärare som uppgift att sammanfatta den dokumentation som har förts under barnens förskoleperiod. Punkter som har presenterats under möten med förskollärare och lärare som vi kort närvarat vid eller fått höra om, har i stort varit frågor som rör barnets tidigare förhållande till andra barn och hur det i fortsättningen skulle påverka barnets trivsel i skolan. Gran (1982) tar upp att kontinuitet, det vill säga en gemensam målinriktning, är ett krav på den pedagogiska verksamheten i förskola och skola. I relation till den kontinuitet som Gran diskuterar för gemensam målinriktning, är det i vår studie centralt att fokusera på hur den *pedagogiska dokumentationen* i förskolan lyfts fram för läraren i skolan och med lärarens kompetens främja barnens utveckling och lärande. Dokumentationen torde vara av betydelse vid utbytet mellan förskollärare och lärare för att stödja barnens fortsatta utveckling.

Vi kan konstatera att det råder otydlighet över hur förskola och skola ska samverka med varandra och vilken information som anses vara väsentlig att föra vidare. Det har ställt oss frågande till hur samverkan kan organiseras vad gäller innehåll och former vid överlämningen av barn från förskola till skola. Lyfts den pedagogiska dokumentationen fram före och under samverkansprocessen med de lärare som ska ta över ansvaret i skolan? Relaterat till innehåll i denna samverkan förefaller *yrkesetiska aspekter* vara av betydelse. Den yrkesetiska dimensionens relevans i föreliggande studie hämtar

argument från Orlenius och Bigsten (2006) samt Fenstermacher (2001). Författarna hävdar att lärare är verksamma i en moralisk praktik och kan betraktas som moraliska aktörer och påverkare. Därav kan frågan ställas vilka yrkesetiska principer och normer ligger till grund för utformningen av samverkan vid överlämning av barn mellan de båda verksamheterna?

Frågorna ovan har haft betydelse då vi skapade en forskningsarena som bas för vår studie. Studien har ett lärarperspektiv för att empiriskt belysa studiens problemområde och anledningen till att vi valde lärarperspektivet som vår utgångspunkt är för att förskollärare och lärare i sammanhanget har ett pedagogiskt ansvar, det vill säga barnet ska bli vägledt på ett professionellt sätt inom trygga ramar som ska främja barnets lärande och utveckling (Utbildningsdepartementet 2006a, 2006b).

1.1 Syfte

Övergripande syfte med studien är att bidra till kunskap om samverkan mellan förskola och skola vid överlämning av barn mellan verksamheterna ur ett lärarperspektiv. Det specifika syftet är att beskriva och analysera förskollärares och lärares syn på denna samverkan.

Studien bygger på intervjuer med tre förskollärare och två lärare i skolan. Skolan avser i studien förskoleklass.

1.1.1 Frågeställningar

- Hur framställer förskolans och skolans lärare samverkan vid överlämning av barn mellan de båda verksamheterna vad gäller innehåll och organisation?
- Vilka eventuella hinder och möjligheter finns för samverkan vid överlämning av barn mellan verksamheterna, enligt förskolans och skolans lärare?
- Vilken betydelse menar förskolans och skolans lärare att den pedagogiska dokumentationen av barns utveckling i förskolan har i skolans verksamhet?
- Vilka yrkesetiska principer och normer ligger till grund för samverkan vid överlämning av barn mellan verksamheterna?

1.2 Begreppsdefinitioner

Under kommande rubriker förklaras de centrala begrepp som används i studien, samverkan, pedagogisk dokumentation och yrkesetik. Förskola och skola är benämningar som vi kommer att använda oss av och med skola avses förskoleklass. I texten förekommer det begreppet barnet och barnen, vilket omfattar både barnet i förskolan och elever i förskoleklass.

1.2.1 Samverkan

I vår studie definierar vi begreppet *samverkan* som en strävan om att arbeta mot gemensamma mål och hur ansvariga lärare på förskolor och skolor arbetar mellan dessa verksamheter, för att kunna ge en så god skolstart för barnen som möjligt. Malmström, Györki och Sjögren (1991) definierar begreppet samverkan som samarbete och gemensamt uppträdande samt ett begrepp där alla ska sträva efter att arbeta mot ett gemensamt mål. Enligt Kärrby (2000) leder samverkan till att verksamheterna utvecklas och planerar långsiktiga mål samt diskuterar ett gemensamt förhållningssätt till undervisningen. Denna samverkan mellan verksamheterna används för att beskriva en helhetssyn och handlar om ett förhållningssätt till barn, tolkning av läroplanen men också till den korrekta samarbetsituationen. I samverkan blir även värdegrundsfrågor och ett gemensamt synsätt viktiga att diskutera (Davidsson refererad i Kärrby 2000).

1.2.2 Pedagogisk dokumentation

I vår studie definierar vi begreppet *pedagogisk dokumentation* som ett underlag till att uppfatta barnets utveckling samt läroprocess under de första åren inom förskolan. Walter (2000) definierar begreppet pedagogisk som uppfostrande samt undervisning. Det är även ett begrepp som sätts i relation till den samverkan som ska finnas mellan förskola och skola. Begreppet dokumentation definieras av Walter som dokumentering, sammanställning av fakta eller faktainsamling.

1.2.3 Lärares yrkesetik

Etik grundar sig i grekiska ordet *ethos* som betyder vana eller sed (Orlenius 2006). I vår studie relateras begreppet *yrkesetik* till etik inom lärares verksamhetsområde (det pedagogiska) och det ansvar förskollärare och lärare i skolan har gentemot barnet och till vårdnadshavarna, när det gäller moraliska ställningstaganden, sekretessen och kommande undervisning, det vill säga att arbeta för elevens bästa. Yrkesetiken är ett ställningstagande som riktar sig till alla parter inom skolverksamheten. Orlenius och Bigsten (2006) definierar lärares yrkesetik som de värden, värderingar och normer som är knutna till lärares yrkespraktik, vilket också är vår studies definition. Det gäller elever, föräldrar, kollegor, skollärovervakningen och innerhållet i undervisningen samt utvecklingen av den drivande skolverksamheten. Enligt Lärarnas Riksförbund (2010) är principerna med yrkesetiken att värna om barnens rätt till en god kvalitet på undervisningen samt att ett yrkesetiskt förhållningssätt stärker förtroendet inom lärarkåren.

2 Bakgrund

I kapitlet presenteras grunderna i samverkan utifrån styrdokumentet samt hur sekretessen ska hanteras i förskolan och i grundskolan. I kapitlet presenterar vi även den pedagogiska dokumentationens användning, utveckling och dess funktion genom åren samt ett historiskt perspektiv på förskolan och skolans utveckling.

2.1 Styrdokument

I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo94 (Utbildningsdepartementet 2006a) samt läroplanen för förskolan, Lpfö98 (Utbildningsdepartementet 2006b) står det uttryckligen att det ska finnas en samverkan mellan förskolan och skolan. Den samverkan som ska ske mellan verksamheterna ”skall utgå från internationella och lokala mål och riktlinjer som gäller för respektive verksamhet.” (Lpo94, s.14; Lpfö98, s. 12). Läroplanerna förespråkar att verksamheterna på bästa sätt ska stödja barnets utveckling och lärande och att det ska gynna eleven i ett långsiktigt perspektiv. Detta kan ske genom att förskollärare och lärare arbetar aktivt med varandra för att nå en förtroendefull samverkan för barnets kommande framtid.

Grundtanken med samverkan är att utbyta kunskaper och erfarenheter som på ett långsiktigt perspektiv ger barnet en god start i skolan. Samverkansprocessen ska även utveckla att förskola och skola tillsammans klarlägger och uppmärksammar varje barns behov för att utvecklas i positiv riktning, enligt styrdokumentet Lpo94 och Lpfö98 (Utbildningsdepartementet 2006a, 2006b).

I regeringsförklaringen 1996 (Utbildningsdepartementet 1997), fastslogs att förskolan, skolan och skolbarnomsorgen skulle integreras, det vill säga arbeta tillsammans för att främja det livslånga lärandet. Integreringen skulle bidra till en höjd kvalitet inom samtliga tre verksamheter. Som ett steg i utvecklingen för ökad integration tillkallade regeringen barnomsorg och skolkommittén för att utarbeta ett förslag till nytt måldokument. Måldokumentet skulle beröra den pedagogiska verksamheten för barn och ungdomar i åldrarna 6 – 16 år. Det utarbetade måldokumentet ersatte inte, den nu gällande läroplanen helt. Måldokumentet har i syfte att höja kvalitén, då förskolans roll inom barns lärande ska få en ökad genomslagskraft i skolan. Med andra ord ska skolan och förskolans pedagogiska roller gynna, komplettera samt omvandla varandras resurser, till exempel dokumentation som kan vara värdefull för barnets fortsatta utveckling.

En sammanfattning av styrdokumentet samarbete mellan verksamheterna som går att relatera till vår undersökning är dessa tre punkter:

- Samverkan för barnet skolstart och framtid.
- Samverkan för att uppmärksamma barns behov av stöd och stimulans.

- Samverkan kring den pedagogiska dokumentationen för barnets utveckling och lärande.

I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94 (Utbildningsdepartementet 2006a) och läroplanen för förskolan, Lpfö 98 (Utbildningsdepartementet 2006b) framgår det att värdegrunden vara en av de centrala utgångspunkter för hur förskolan och skolan ska arbeta för att främja barns tankar om varandra och om allt levande på jorden. Enligt Orlenius och Bigsten (2006) ska förskolan och skolans omsorg skapa förutsättningar för trygghet som i sin tur ska utveckla tillit och närhet mellan lärare och barn. Förskola ska i verksamheten utformas och motsvara de demokratiska värderingar och främja aktningen för människans egenvärde och vår gemensamma miljö. Enligt läroplanen för förskolan ska verksamheten lägga grunden och befästa de värden som människan har, det vill säga ”människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde” (s 3).

Men hur definieras ordet värde och värderingar? Orlenius och Bigsten (2006) beskriver värden som ”allmängiltiga, abstrakta principer och ideal som vi strävar mot men som också varierar över tid och kan vara föremål för tolkning” (s. 62). Vidare menar Orlenius och Bigsten att värden i sig ska utgöra grunder och instrument för orientering, det vill säga sätta ord på det som människan vill uppnå, ”det goda livet och därmed uttryck för sättet att se på etik” (s. 63). I förskolan och skolan är poängen att söka efter förståelsen för vilka slags värden som levandegörs och hur de kommer till uttryck i förskolan och skolan. Värderingar är, enligt Orlenius och Bigsten en uppfattning om hur bra eller dåligt något är. Grundläggande åsikter om vad personer anser om något och människans handlingar är styrande av olika värderingar. Värderingar framhäver Orlenius och Bigsten som knuten till en persons identitet och vad en person prioriterar som viktigt i livet.

Förskolan ska lägga den grund som krävs för att barnet ska få ett livslångt lärande och ge det stöd till de barn som tillfälligt eller varaktigt behöver extra stöd utifrån sina behov eller förutsättningar. I enlighet med Lpfö 98 ska barnen få sina behov respekterade och tillgodosedda samt uppleva sitt eget värde. Arbetslaget i verksamheten ska arbeta och ansvara för möjligheten till utveckling och framhäva att varje människa är unik. Även det offentliga skolväsendet vilar på en demokratisk grund, där skolan ska främja varje människas utveckling och respektera varje människas egenvärde och miljö. En av skolans mest centrala uppgifter är att förmedla de grundläggande värderingar för vårt samhälle. I Lpo94 står det skolan har i ”uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevens lärande för att därigenom förbereda dem att leva och verka i samhället” (s.5). Arbetet i skolan tillför ett ansvar för lärarna att utveckla och på en grundläggande nivå främja de demokratiska värdena.

2.2 Sekretess i förskola och skola

Den gamla sekretesslagen, som upphörde 2009 har enligt Olsson (2009) inte haft några tydliga bestämmelser inom skolan. Den tidigare sekretesslagen ersattes med OSL

(offentlighets- och sekretesslagen) och enskild förskole- och skolverksamhet ligger utanför. Vidare säger Olsson att sekretessen framför allt gällde inom skolhälsovården och för föreståndare som arbetade inom elevhem. Utanför det området förelåg öppenhet och skolan var inget prioriterat område som var värt att skydda. Skolsekretessen förändrades under 1980- och 1990-talen och sekretessen fördes över till skolans område och år 1998 överfördes även ett sekretesshänseende till förskola och skolbarnomsorgen, menar Olsson.

Olsson (2009) framhäver att verksamheter i förhållande till sekretessen inte har tillåtelse att föra samman dokumentationen till varandra. Varje verksamhet ska bevara sekretessbelagd dokumentation inom sin egen verksamhet men skulle det absolut finnas ett starkt behov av att lämna sekretesskyddade uppgifter, till exempel mellan förskola och skola, behövs ett stöd för detta i lag eller förordning, enligt Olsson. Dock menar han att det ”står oklart om förskoleverksamheten är en självständig verksamhetsgren inom skolmyndigheten, d.v.s. om det är tillåtet att utan sekretessprövning lämna känsliga uppgifter vidare till exempelvis förskoleklassen” (s. 102). Det lämnar då området öppet och även innehållet i den dokumentation som ska lämnas vidare och därför krävs det vidare försiktighet. Med andra ord lutar inte dokumentationen från förskolan mot någon lag eller förordning utan det är vårdnadshavarnas tillåtelse som är avgörande. Gren (2007) påpekar också på att föräldrarna ska vara de som ska lämna vidare dokumentation om sitt barn och ha vetskap om vad för dokumentation som är beredande för en fortsatt bra omsorg för barnets utveckling. Skulle det i efterhand uppstå problem vid överlämning av dokumentation till exempelvis förskoleklass, kan dokumentationen lämnas av chef, till exempel rektor, menar Olsson (2009). Som slutsats blev aldrig frågan om förskolesekretessen klarlagd 1998 och det finns fortfarande inga tydliga gränser som vilar på lagens grunder och det har resulterat till att förskolepersonal tills vidare måste vara försiktiga med att lämna uppgifter när barnet slutar i förskolan.

Även i förskoleklass ska känsliga uppgifter om barnen skyddas och det gäller även deras närstående, menar Olsson (2009). Vidare framhäver han att sekretessen inom en och samma skolmyndighet, det vill säga förskoleklass, grundskola och barnomsorg inte gäller. När ett barn ska överlämnas från förskola till förskoleklass eller direkt till skolan menar Olsson att ”en blivande lärare kan inför barnets skolstart informeras om allt hon/han behöver veta” (s.114). Dock gäller samma sekretessregler för berörda pedagoger och den dokumentation som får diskuteras ska avgöras utifrån varje pedagogs behov. Det vill säga att en förskollärare får berätta om sådant som denne anser vara väsentligt för blivande lärare att veta för arbetets skull.

2.3 Historisk perspektiv på förskola och skola

Under kommande del beskriver vi förskolan och skolans utveckling från det fostrande perspektivet till det mer lärande och utvecklande perspektivet samt hur verksamheterna har utvecklas genom åren.

2.3.1 Förskolans historia och utveckling

Förskolan har under historien enligt Munkhammar (2001) haft både en fostrande och utbildande uppgift. I barnkrubborna, som under årens lopp kan betraktas som våra dagars förskolor, fanns det en social inriktning med inslag av välgörenhet. Barntädgårdarna däremot kan idag klassas som våra dagars förskoleklass, där det fanns en mer pedagogisk arbetsinriktning av den drivande verksamheten.

Munkhammar (2001) beskriver att barnkrubbans grundläggande funktion i samhället var att den skulle fungera som ett komplement till hemmet. Dåtidens nöd av hjälp var stor då kvinnorna i barnfamiljerna inte längre kunde ta hand om barnen i den mån som krävdes för att de skulle få bra fostran. De nödställda barnen, som Munkhammar uttrycker det, togs istället hand av privatpersoner, organisationer eller av kyrkan. Den första barnkrubban inrättades i Sverige 1854, några år senare då Carl af Forellis (1783-1848) inrättade de första småbarnsskolorna i Sverige (Tallberg Broman 1995). Orsaken till barnkrubbans uppkomst berodde på ett missnöje mellan dåvarande fattigvård och arbetare. När kvinnorna nu tog avstånd i att vara bundna i hemmet fanns det ingen förmåga för arbetarna, det vill säga männen i familjen, att ta hand om ”reproduktionen av den kommande generationen” (Munkhammar 2001, s. 28). Utbildningsvägarna öppnades upp för kvinnorna och för dem som arbetade i barnkrubborna. Sammanfattat var barnkrubbans syfte att fostra barnen men även öppna upp arbetsmöjligheterna för kvinnan i familjen.

Barntädgårdarna var en verksamhet som i grunden hade en helt annan social kontext. Den första barntädgården inrättades i Sverige år 1896. Munkhammar (2001) framhåller att ett dåvarande problem var att det inte varken fanns behov eller tillsyn av fostran hos familjerna. Däremot kompenserade barntädgårdarna detta genom att stimulera barnens utveckling då de vistades i en pedagogisk miljö. Miljön och verksamheten utformades av kvinnorna, som till en början utbildade sig i Tyskland, utbildningarna utgick efter Fröbels pedagogik och principer (Tallberg Broman 1995). Munkhammar (2001) förklarar att uppfostran utifrån Fröbels pedagogik skulle grunda sig på en kännedom om människan och dess natur. En intellektuell förmåga, praktiskt kunnande och en moralreligiös fostran var stark inspiration till Fröbel, enligt Munkhammar. Utifrån inspirationen startade Fröbel ”Kindergarten”, som i svensk benämning kallades för barntädgårdar och som senare kom till att utvecklas ytterligare under 1900-talet.

Barnstugeutredningen tillsattes 1968 och bidrog till en aktiv diskussion kring förskolans betydelse. Centrala aspekter var att se förskolan som en kraft som förändrar samhällets utveckling och en nödvändighet för barnets utveckling. Begreppet förskola myntades först då och definierades som en verksamhet inkluderat både daghem och leksskola, menar Munkhammar (2001).

2.3.2 Skolans historia och utveckling

Enligt Munkhammar (2001) var skolan från början en institution som hade i syfte att fostra och utbilda barn. De som växer in i samhället ska kunna erövra de kunskaper och värderingar som krävs för ett liv i samhället menar Munkhammar vidare. Under 1800-talet utvecklades det svenska skolsystemet. Skolsystemet tog sin utgångspunkt utifrån en folkskola som var kommunal och en lärdomsskola inom det statliga området. De uppdelade skolformerna resulterade i att folkskolan på den tiden framförallt, enligt

Munkhammar handlade om att fostra de fattiga barnen för Gud och fosterlandet och lärdomsskolan för de som gjorde anspråk på högre utbildning. Orlenius (2006) menar att i början på 1800-talet hade kyrkans företrädare en tveksam inställning till att införa en obligatorisk folkskola men det dåvarande jordbrukssamhället förändrade kyrkans uppfattning.

År 1842 uppdrog kyrkosamfunden i Sverige i den s.k. folkskolestadga, till att upprätta en skola och skolbyggnaderna skulle helst ligga nära kyrkoherdens bostad, beskriver Orlenius (2006). Skolorna fick ta emot ett antal barn och det påverkade den lärarledda undervisningen. Disciplineringen var ett centralt mål för folkskolans verksamhet, då varje barn skulle lära sig att följa normer och regler som var aktuella i vuxenvärlden, menar Orlenius. Folkskolan var som institution på den tiden enbart, enligt Orlenius, en skola för underklassen, med andra ord en fattigvård.

Under början av 1900-talet infördes en ny undervisningsplan för folkskolan och det innebar ett trendbrott för den dåvarande folkskoletraditionen. Avståndet från perspektivet fostran och disciplinering började emellertid försvinna och statskyrkans roll minskade, framhåller Orlenius (2006). Innehållet i undervisningen präglades dock fortfarande av att läraren skulle vara en förebild och tydlig ledare. Det dröjde enda till 1962 då en integrering av könen infördes i form av en gemensam grundskola stadsfästes. År 1980 infördes en läroplan där vikten av jämställdhet mellan könen utmärks som ett tydligt mål och riktlinje inom svensk skolverksamhet menar författaren.

Beslutet om flexibel skolstart togs i riksdagen år 1991, innebar detta att sexåringar med vårdnadshavares önskan hade rätt att börja i skolan. Efter 1997 är kommunerna skyldiga att ha en förskoleklass för sexåringar som ska börjar i skolan, menar Persson (1993). Beslut innebar att skolorna fick ta över sexårsverksamheten och det ansvar detta innebar. De pedagogiska budskapen talade om att arbetet skulle ge möjligheter att skapa god utbildningsstandard och en bättre sammansmältning av förskolan och skolans arbetssätt och organisationer. Den flexibla skolstarten skulle ge möjlighet att bygga på en helhetssyn av barnets utveckling, enligt Persson. I dokumenten som Socialstyrelsen i samverkan med Skolverket har författat, uttrycks det enligt organisationerna att det ska ske en strävan efter samverkan och integration kring barnets skolstart (Kärby 2000).

2.4 Sammanfattning

Forskningen visar på ett historiskt sätt att förskolans och skolans utveckling har präglats av tankar om utbildning och fostran. Styrdokumentet lyfter fram vikten av samverkan inom förskolan och skolan, både inom det obligatoriska skolväsendet Lpo94 samt förskolan Lpfö98, framhäver styrdokumentet även att det ska ske en samverkan mellan verksamheterna. Denna samverkan ska på bästa sätt främja barnets utveckling och lärande. En grundtanke som visas i läroplanerna är att kunskap och erfarenhet ska ske i utbyte med lärarkåren för att på ett långsiktigt perspektiv ge barnet en god start. Samverkan mellan verksamheterna ska även kunna utveckla, kartlägga samt uppmärksamma barnens behov.

Beträffande värdegrundsfrågor inom det obligatoriska skolväsendet och förskolan är detta en central utgångspunkt för utvecklingen av barnets tankar om sin omvärld. Detta är även en grundläggande fråga som diskuteras inom de demokratiska värderingarna för vårt samhälle. Förskolan är den verksamhet som lägger grunden till barnets livslånga lärande och skolan som undervisar i de grundläggande värderingarna i vårt samhälle.

Inom förskolan och skolan råden en sekretess där dokument inte får utlämnas från verksamheterna. Bekräftande den information som finns på förskolan och som skolan är i behov av, krävs det ett stöd i lagen och naturligtvis försiktighet. Utifrån den dokumentation som görs inom förskolan är finns det ingen lag som förordar att denna ska lämnas vidare till skolan. Det är vårdnadshavaren som har bestämmande rätten om vad som ska hända med den dokumentation som har förts på barnet. Väljer vårdnadshavaren att lämna vidare dokumentationen kan detta hjälpa barnet vidare i sin utveckling inom skolan. Bekräftande sekretesslagen finns det inga tydliga gränser utav vad som får lämnas vidare eller inte och detta resulterar i att förskollärarna arbetar med försiktighet och med vårdnadshavarnas samtycke.

Inom förskolan historik beskrivs den fostrande samt den bildande uppgiften till att utveckla barnen. Utifrån de historiska barnkrubborna har den mer grundläggande funktion i samhället samt att utveckla barnet till arbete inom hemmet, för att under åren utvecklas mer inom det pedagogiska förhållningssättet. Bekräftande barnkrubbornas utveckling barnen i den pedagogiska miljö och blev i under åren ett komplement till hemmets fostran. Dagens förskolor har en stor betydelse av barnets utveckling och fick efter en aktiv diskussionen en stor betydelse inom samhällsfunktionerna.

För vår studie speglas förskolans och skolans historia på traditioner och kulturer som har funnits och finns inom verksamheterna. Verksamheternas historia har präglat barnets utveckling och lärandet under en lång tid och detta är något som kommer att fortsätta att utvecklas. Styrdokumenten har en betydande roll i hur lärare inom förskolan och skolan ska arbeta på ett sätt som gör att samverkan fungerar verksamheterna emellan. För vår studie kommer litteraturen belysa den pedagogiska dokumentationen betydelse och vilket ansvar lärare i förskolan och skolan har samt vårdnadshavarens betydelse för barnets utveckling.

3 Tidigare forskning

I kapitlet nedan följer en beskrivning av forskning med relevans för vår studie. Vi redogör för forskning vad gäller samverkan mellan förskola och skola, pedagogisk dokumentation och överlämning av barn från förskola till skola. Forskning om lärares yrkesetik avslutar kapitlet.

3.1 Forskning om samverkan mellan förskola och skola

Relationen mellan förskola och skola har sedan lång tid varit en central politisk fråga. Redan under 1930-talet hade frågan en politisk innebörd och det bidrog till att välfärdstaten började växa och att barns skolutbildning sågs som en viktig förbättring i tillvaron för alla. Under 1930 – talet utformades tankar om att förskolan skulle vara en plats för alla barn samt att förskolan skulle ha en skolförberedande funktion inför skolstarten (Kärrby 2000). I sin avhandling visar Davidsson (2002) på att det under 1960-talet fanns svårigheter med samverkan mellan förskolan och skolan när det gäller informationen om det enskilda barnet. Det var information som skulle användas för att på bästa sätt bemöta barnet vid skolstarten och framförallt ett omdöme om barnet var skolmoget; i första hand de barn som eventuellt kunde få problem. Enligt Persson (1993) utvecklades inte verksamheterna så mycket fram till 1970-talet då de var två olika organisationer och att samverkan inte ansågs viktig. Davidsson (2002) har förklarat att den gällande läroplanen för 1960-talet kom fram till att samverkan inte handlade om hur förskolan och skolan i första hand skulle arbeta med varandra, utan mer hur läraren i skolan på egen hand skulle söka information om varje enskilt barn i förskolan. Förskollärares uppgift var inte att ge sin professionella uttalande och kunskap om barnets utveckling, utan i stället ge information om barnets skolmognad.

Gran (1982) har i sin avhandling kommit fram till att samverkan mellan förskollärare och lärare ska ske med utgångspunkt i det enskilda barnet och utifrån barnets förutsättningar och behov. När det gäller att samverka mellan verksamheterna har det visat sig att samverkan innefattar en helhet av förskolans organisation och skolans organisation. Förskola och skola bör ta sin utgångspunkt för samverkan från hur samhället är uppbyggt och de mål som är framarbetade inom verksamheterna enligt Gran.

Efter lagstadgande 1975 om allmän förskola för sexåringar, ökade samverkan mellan förskola och skola och förutsättningarna för barnet vid inskolningen fick en mjukare övergång till skolan menar Persson (1993). Under åren gjordes försök till att utveckla en ökad samverkan mellan förskola och skola för att förändra den dåvarande situationen, men det ansågs vara en svår process enligt Kärrby (2000). Inom förskolan, förskoleklassen och skolan fanns det en mängd fasta rutiner och traditioner. Verksamheterna hade olika föreställningar om barnens utveckling, synen på kunskap och vilka metoder som var användbara för att skapa samt förmedla utveckling och

lärande inom varje verksamhet. Det vill säga att varje verksamhet höll sig inom sitt sätt att arbeta och det resulterade i svårigheter för förskola och skola att uppnå en fungerande samverkan. Det krävs att förskollärare och lärare har en vilja att förändra, ett engagemang och en positivt tänkande samt ha förståelse för varandra för att skapa en samverkan mellan verksamheterna enligt Kärrby. Flexibilitet och tålmod från alla parter som arbetar inom förskola och skolan ska bli en del av framtiden och erbjuda barnet ett livslångt lärande menar författaren. Detta är även någonting som Dahlberg och Lenz Taguchi (1994) pekar på i sitt utdrag av *Grunden för livslångt lärande*. De har visat att om en samverkan ska vara genomförbart mellan förskolan och skolan krävs det att verksamheterna analyserar och tydliggör de traditioner som ligger till grund för varje enskild verksamhet.

Enligt Persson (1993) ska en god samverkan mellan förskola och skola skapa kompetensutveckling för personalen inom de två verksamheterna. Författaren understryker att medvetenheten har ökat inom verksamheterna och att de behöver varandras kompetenser och kunskaper.

I undersökningarna som Davidsson (2002) har genomfört av läroplanen från åren 1960-1998, har det framkommit att den betydelsefulla grunden för samverkan mellan förskolan och skolan är att underlätta övergången mellan de två verksamheterna. Det ska även minska de eventuella problemen som kan uppkomma samt att den ska ge särskild uppmärksamhet till barn som behöver särskilt stöd i sitt lärande. Persson (1993) visar på att den gemensamma praktiken när det gäller samverkan, har en betydelse för pedagogisk kommunikation, kunskapsutveckling och gemensam syn på lärandet. I Kärrbys och Lundströms (2004) tankar behandlar även det området och de förmedlar att lärare ska med olika utbildning, förhållningssätt och synsätt samarbeta i praktiken samt skapa förutsättningar som leder till högre pedagogisk kvalitet.

3.2 Forskning om pedagogisk dokumentation

Lindgren och Sparrman (2003) beskriver att den pedagogiska dokumentationen är en arbetsmetod som spridit sig i dagens förskoleverksamhet. Det innebär att vardagssituationer dokumenteras för att ge såväl barn som pedagoger möjlighet att reflektera över hur de agerar och reagerar tillsammans i olika situationer. I praktiken utgår den pedagogiska dokumentationen från barnet och den läroprocess som barnet har. Den pedagogiska dokumentationen kan användas som ett arbetsverktyg för att se barnets utveckling, förutsättningar, behov och intressen menar Lindgren (2010). Ur ett historiskt perspektiv har den pedagogiska dokumentation sitt ursprung i Reggio Emilia pedagogiken från norra Italien och har inspirerat förskollärare runt om i världen, till att börja använda dokumentationen som ett verktyg i praktiken enligt Dahlberg, Moss och Pence (2006). Från 1930-talet var den pedagogiska dokumentationen mer inriktad på lärarens egen utvecklingsprocess och inte barnets menar Lenz Taguchi (2007). Under åren har synen på den pedagogiska dokumentationen mer riktas mot att utveckla barnet och dess läroprocess. Lenz Taguchi lyfter fram att den pedagogiska dokumentationen används genom att se hur läroprocessen fungerar mellan pedagog och barn. Enligt Dahlberg m.fl. (2006) ska den pedagogiska dokumentationen innefatta barnets sätt till lärande samt hur pedagogerna förhåller sig till detta. Lenz Taguchi (2007) framhåller

däremot att dokumentationen är något som ska ses som ett samspel mellan förskollärare och barnet samt förskollärare och lärare i skolan. Dokumentationen ger fortlöpande information om var i utvecklingen barnet befinner sig och hur barnet förhåller sig till ny kunskap, sitt lärande samt sociala samspel med lärare och andra barn. Gran (1982) har i sin avhandling med hjälp av lärarenkäter sett att lärarnas planering av material har betydelse för dokumentationen av barnens utveckling samt för att kunna ta tillvara individens behov. Gran har även studerat hur användningen av det ”rätta” materialet kan vara av betydelse och användning för att utföra observationer och dokumentationer av barnets lärande samt hur arbetet ska fortlöpa.

Den pedagogiska dokumentationen och de reflektioner som görs inom ett arbetslag kan visa det förhållningssättet som finns mellan tanke och praktik. Den kan också spegla det arbetssätt som väljs att arbeta med samt hur miljön ser ut under arbetets gång menar Lenz Taguchi (2007). Med hjälp av den pedagogiska dokumentationen kan pedagogen vara mer aktiv i en rekonstruktion av verksamheten och enligt författaren är dokumentationen inte i första hand att skriva och slå fast om vad som har hänt, utan ska istället vara ett underlag till vidare reflektioner av situationer i förskola och skola. Reflektionerna ska väcka tankar till fortsatt arbete, det som dokumenteras ska göra det osynliga synligt menar Lenz Taguchi.

Enligt Dahlberg m.fl. (2006) kan den pedagogiska dokumentationen utföras på olika sätt, som till exempel bandupptagningar, videoinspelningar, bilder och barnens egna arbeten. Författarna hävdar att den pedagogiska dokumentationen är en social konstruktion där förskoleläraren lyfter det värdefulla i barnets utveckling. Dokumentationen gör även att förskola lärare och lärare kan diskutera samt reflektera och på så vis få en fördjupad förståelse för den pedagogiska verksamhetens arbete.

3.3 Forskning om överlämning av barn från förskola till skola

Gran (1982) synliggör i sin avhandling att förutsättningarna för barnets utveckling inte enbart beror på barnets möjligheter, utan även om vilka organisatoriska former som verksamheterna i förskola och skola använder. Arbetet i verksamheterna har vuxit fram i två olika avdelningar under åren och har påverkat verksamheternas förändringsprocess och detta gör att möjligheterna till samverkan påverkas. Förskolan och skolan utvecklas mot bakgrund av traditioner och skilda villkor samt skilda synsätt på organisatoriska utformningar.

Davidsson (2002) har i sin avhandling studerat skolutredningsunderlag, från åren 1940 till 1997, om hur övergången mellan förskolan och skolan ska genomföras. Utredningarna fokuserar på hur förskolan ska förbereda barnen på skolstarten men även visa på brister som finns vid förberedande moment inom exempelvis läs- och skrivutvecklingen och att leken kan vara en brist från skolans sida. I utredningarna diskuteras om barns svårigheter vid övergången är ett generellt problem som skapas mellan förskola och skola. Det huvudsakliga synsättet leder till att förbereda barnet på skolstarten och att det sker genom kontinuitet med olika tillvägagångssätt. Davidsson

synliggjorde att en ökad samverkan mellan förskola och skolan skulle förbättra båda verksamheternas pedagogik. Enligt Persson (1993) behöver barnet en inskolningsperiod för att på bästa sätt kunna acklimatisera sig i skolans värld, det vill säga bekanta sig med omgivningen. Samhällets insatser vid övergången ska förbli odramatiskt för barnen och upplevas som en trygg process. Vid övergången ska den pedagogiska integrationen utarbeta ett gemensamt måldokument för förskolan och skola och utifrån ett utarbetat dokument arbeta tillsammans för att lära av varandra i det konkreta arbetet med barnet, menar Persson.

3.4 Forskning om lärares yrkesetik

Lärares yrkesetik är i första hand en bestämning av ”de yttersta riktlinjerna för det goda utövandet av läraryrket” (Fjellström 2006 s. 15). I juni 2001 antogs plattformen för lärare inom yrkesetiken av Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbundet. Orlenius och Bigsten (2006) betonar att den yrkesetiska kompetensen är att ”ha förmåga att identifiera, handla och kommunicera” (s. 119) inom de pedagogiska värdena och att de riktlinjer som Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund kan användas som tankeredskap inom yrkesetiken.

Colnerud (1995) vill i sin avhandling ta reda på de yrkesetiska aspekterna inom läraryrket, för att få en bild av hur lärare ser på etiska frågeställningar, etiska konflikter i sitt arbete och hur läraryrkets etiska dimensioner kan beskrivas och förstås. Hon använde sig i sin studie av en kvalitativ metod som en datainsamling.

Colnerud (1995) förklarar i sin studie att den pedagogiska normen är att inte skada eleven. Det kan handla om att ge eleven den rätta kritiken i ett arbete eller att ta hänsyn till att eleven kan bli berörd av informationen. Lärares roll i skolan innefattar olika bedömningssituationer där elevens prestationer och utveckling ska bedömas, detta för att leda elevens inläring och utveckling framåt. Colnerud kom i sitt resultat fram till att lärarnas yrkesetik kompliceras utav att yrket har sina mål och uppgifter och att de är flerdimensionella. Yrkesetikens principer och normer ska, enligt Colnerud, insocialiseras i lärararbetet och även öka medvetenheten om sin roll som lärare samt att ta det ansvar som krävs. Orlenius och Bigsten (2006) beskriver de yrkesetiska principerna som specifika för varje yrkesroll och att dessa principer är någonting som arbetas fram för varje lärarkår. De etiska principerna berör lärarnas förhållningssätt gentemot kollegor, elever och det uppdrag som lärare har inom förskola och skola.

Colnerud (1995) framhåller att läraren själv genom sina handlingar avgör vilka värden som ska tas i beaktning i vissa situationer och detta beror på lärarens tolkning av situationen. Lärarnas yrkesetiska roll har beskrivits som ett möte mellan etiska värden och de yrkeskaraktäristiska uppgifterna. Colnerud har konstaterat att lärare varierar sina lösningar i de etiska konflikterna och att detta skapas en osäkerhet för läraren inför det val som tas i beaktning. Författaren visar att läraryrket innefattar en rad yrkesetiska problemråden. Det handlar om hur lärare ska hantera de olika etiska valen inom normer och värden och att dessa val skiljer sig mellan lärarna. Colnerud menar även att det kan vara det oreflekterade som bidrar till att det oftast inte efterfrågas några argument för ställningstagandet. Orlenius och Bigsten (2006) tar upp att det finns etiska

principer som kan vara som vägledning för lärarna i de val som görs och att de fungerar som verktyg för att fatta relevanta beslut. Etiska principer, begrepp och teorier kan för lärare användas som verktyg för att öka förståelsen för hur situationer kan tolkas. Utifrån Colnerud och Granström (1993) finns det sex principer att belysa: ”verksamhetens mål, människosynen, elever, chefsansvaret, utövande av ledarskap, integriteten och sekretess” (s. 133). Läraren har skyldigheter och ansvar i sin yrkesroll vid målformulering och oklarheter i vilken vikt de olika etiska värdena förhåller sig till varandra, menar Colnerud (1995).

Många moraliska krav ställs på lärare i förskola och skola. Fenstermacher (2001) har identifierat pedagogiska handlingar där lärare förmedlar moraliska budskap, explicit såväl som implicit. Författaren lyfter exempelvis fram utformningen av undervisningens innehåll och organisation som en pedagogisk handling innehållande en moralisk dimension. Relaterat till vår studie finner vi en moralisk dimension i hur samverkan mellan förskola och skola utformas vad gäller innehåll och organisation, yrkesetiska principer och normer torde explicit och/eller implicit ligga till grund för hur samverkan kommer till uttryck. Etiska dimensioner kring arbetet med pedagogisk dokumentation och hur den genomförs efterfrågas av Lindgren och Sparrman (2003). Skyddet för barnen vid användning av dokumentation är ett moraliskt krav som ställs på läraren i förskola och skola.

Fjellström (2006) uttrycker att yrkesetiken inte är något vetenskapligt, å andra sidan sätter yrkesetiken istället gränser för vad en lärare får göra och ger riktlinjer vad lärare bör göra och hur de ska inspirera till en ökad ambition inom yrkesutövningen. Colnerud och Granström (1993) menar att yrkesetiken vetenskapligt begrepp är ett underliggande ord till etik och funktion är att bidra till en gemensam värdebas för att bidra till en höjd kvalitet i skolan.

3.5 Sammanfattning

Relationen mellan förskola och skola har under flera år varit en viktig fråga och som har arbetats med under lång tid. Svårigheter med samverkan mellan verksamheterna har under åren belyst den information som bör lämnas mellan verksamheterna om det enskilda barnet. Den information som ska hjälpa barnet vidare i att utvecklas har framförallt varit ett bevis på att barnet var skolmoget och om barnet var i behov av extra stöd. Forskningen visar även på de starka traditionerna inom verksamheterna som visar skillnader mellan hur barnet lär sig och hur ny kunskap utvecklas. Forskningen visar även att verksamheterna har ett stort ansvar samt bör ta sin utgångspunkt i hur samhället är uppbyggt och de mål som arbetas utefter inom verksamheterna. Genom att den allmänna skolan för sexåringar infördes 1975 skulle samverkan mellan förskolan och skolan öka och förutsättningarna för barnets utveckling bli bättre, men även underlätta för barnets övergång. Det skulle även öppna upp möjligheterna för att utbyta erfarenheter och kompetensutveckla personalen inom personalgruppen.

Under åren har den pedagogiska dokumentationens funktion varit att tydliggöra perspektivet på barnens utveckling. Ursprungligen har dokumentationen inspirerat lärare runt om i världen, framförallt inom Reggio Emilia pedagogiken. Den ska

avvändas på ett sådant sätt att lärare kan urskilja barnets läroprocess och hur samspelet fungerar mellan barnet och verksamheten. Den pedagogiska dokumentationen ska även visa på ett samspel mellan lärare och barnet för att ge fortlöpande information om barnets utveckling. Forskningen har även visat hur centralt materialet är för planerandet av aktiviteter och hur sedan utförda observationer av barnen dokumenteras. Den pedagogiska dokumentationen ger möjlighet för arbetslaget att reflektera över verksamhetens brister och kvalitéer. Dokumentationen ska fokusera på barnets utveckling och att det värdefulla i barnets utveckling synliggörs i fortsättningen för lärare som ska arbeta med barnen i skolan.

Organisationens utformning inom verksamheterna är en betydande faktor vid överlämningen av barnet. Förskolan och skolan utformas utifrån den bakgrund, tradition och skilda villkor samt olika synsätt organisationen bygger på. Forskningen visar på att förskolan ska vara en förberedande verksamhet där barnen ska få den förkunskap som krävs för att kunna börja skolan. Det har visat sig att förskolans pedagogik innefattat brister när det gäller läs- och skrivutvecklingen och orsaken har satts i relation till att skolans pedagogik brister i leken. Forskningen har visat att skolstarten har varit problem för barnen på grund av dessa brister. Ett positivt förberedande moment för barnen är att sätta dem i en kontinuitet med olika tillvägagångssätt. Forskningen visar att en ökad samverkan mellan förskolan och skolan skulle ge barnet en inskolningsperiod som inspirerar och lyfter barnets intresse att börja skolan.

Yrkesetiken är en central del för lärare inom förskolan och skolan då det handlar om att lärare ska agera på ett korrekt sätt, det vill säga arbeta med att ge rätt kritik och att ta hänsyn till barns och elevers reaktioner. Forskningen visar att yrkesetiken försvåras på grund av de mål och uppgifter som läraren har inom förskolan och skolan. De etiska förhållningssätten berör lärarens arbete gentemot kollegor, elever och det uppdrag som ligger framför dem. Som lärare ansvarar han eller hon personligen själv över de etiska ställningstagarna som görs i de olika undervisningssituationerna. Detta kan dock ha en negativ verkan då lärare kan känna sig osäkra i situationer och att osäkerheten i värsta fall resulterar i felaktig handlande. Yrkesetiken sätter istället gränser för vad en lärare får göra, ger riktlinjer vad lärare bör göra och att det bidrar till en höjd kvalitet inom verksamheterna.

För vår studie riktas forskningen på hur samverkan mellan verksamheterna kan och ska upprätthållas samt att forskningen visar på hur den pedagogiska dokumentationen har utvecklats till något positivt för barnens utveckling. Yrkesetikens principer och normer är av betydelse för vår studie, då lärarna i förskolan och skolan har ett stort ansvar för barnets utveckling i relation till lärares yrkesutövning.

4 Teoretiskt perspektiv på samverkan

För att sätta in vår studie i ett teoretiskt sammanhang har vi valt ett sociokulturellt perspektiv. Lärarna i studien arbetar inom två skilda samhällsinstitutioner och kulturer med specifika drag (Dahlgren & Lenz Taguchi 1994). De synsätt som lärarna ger uttryck för i den här studien betraktas som grundade i sociala och kulturella sammanhang. Genom kommunikativa processer blir lärarna delaktiga i kulturens kunskaps- och värdegemenskap enligt ett sociokulturellt perspektiv, enligt Säljö (2000). I ett sociokulturellt perspektiv förstår individers handlande i relation till social och kulturell omgivning. Sociokultur innebär ett direkt eller indirekt samspel och samarbete mellan människor där en sociokulturell individ utvecklar sina grundläggande kognitiva färdigheter menar Säljö. De kognitiva färdigheterna är den uppfattning en människa har om sig själv och om andra människor. Människan är i sammanhanget enligt Säljö en kommunicerande varelse som i interaktion med andra människor skapar sig förståelse och insikt om andra genom samspelet. Säljö menar vidare att människans sätt att bete sig, tänka, kommunicera och uppfatta verkligheten är påverkade och formade av sociala och kulturella erfarenheter. Människan behöver socialiseras för att utvecklas och skapa färdigheter samt kunskaper över hur en människa ska uppträda i komplexa sammanhang. Hur forskollärare och lärare i skolan ser på och hanterar samverkan mellan verksamheterna kan förstås utifrån förskolans och skolans skilda traditioner och villkor samt erhållna erfarenheter.

Mediering är en annan grundläggande del i det sociokulturella perspektivet där begreppet mediering innebär att "vårt tänkande och våra föreställningsvärldar är framvuxna ur, och därmed färgade av, vår kultur och dess intellektuella och fysiska redskap" (Säljö 2000, s.81). Det vill säga att människan vill förmedla eller föra vidare information om verkligheten som gör att den blir förstådd för människor i olika kontexter. Kommunikation som sker i interaktion med andra människor är ett uttryck för mediering menar Säljö. Genom mediering är människan i behov av redskap för att kommunicera eller göra sig förstådd för andra och "med redskap eller verktyg menas de resurser, såväl språkliga (eller intellektuella) som fysiska, som vi har tillgång till och som vi använder när vi förstår vår omvärld och agerar i den" (s. 20). Dessa redskap kan både vara fysiska och språkliga och det är via redskapen som tänkandet kommer i kontakt med omvärlden. Det allra viktigaste medierande redskapet för människan är, enligt Säljö de resurser som finns i språket. Med hjälp av språket kan människan kommunicera med andra människor och tillsammans kan vi representera och beskriva världen utifrån våra egna erfarenheter och bli funktionella medmänniskor i samspel med varandra i olika aktiviteter. Det sociokulturella perspektivet framhåller sammanfattningsvis språkets kommunikativa och funktionella roll i samspel mellan människor.

5 Metod

I det här kapitlet presenteras val av forskningsmetod. Vi kommer först kortfattat, med teoretisk anknytning redogöra vad kvalitativ forskning är och därefter motivera valet och presentera kort för- och nackdelar av vald forskningsmetod.

Vi motiverar och presenterar urvalet av lärare, studiens genomförande och analys av det insamlade materialet samt de forskningsetiska övervägandena.

5.1 Metodval

Här följer en beskrivning av teoretisk anknytning för vad som redogör vad kvalitativ forskning är och därefter motiveras val samt en kort presentation om för- och nackdelar av vald forskningsmetod.

5.1.1 Tolkning och förståelse

Den kvalitativa studien är av tolkande karaktär. Det handlar om att genom tolkning förstå en viss företeelse, menar Ödman (1994). Vidare menar han att människan behöver förkunskap för att tolka och förstå någonting utan att ha förstått något tidigare och på det sättet skapas en *förförståelse*. Utan förförståelse, menar Ödman att forskaren inte skulle ha någon specifik riktning i den forskning som forskaren driver. Han framhäver också att förförståelsen avgör vilken aspekt vi som författare väljer att lägga på det föremål som ska studeras. Det vill säga att den förståelse som i vår studies bemärkelse kräver ska införskaffas är förståelse av samverkan, överlämning och pedagogisk dokumentation.

När förförståelsen inte räcker till för att kunna orientera sig behöver människan *tolka* det som är komplicerat och gjort att människan inte omedelbart har förstått den verklighet som vi är delaktiga i. Begreppen tolka och förstå har sina ursprungliga rötter i fornsvenskan förklarar Ödman (1994). Ordet tolk har sedan lång tid tillbaka i tiden betytt tolka och översätta. I praktiken har betydelsen för att tolka varit att föra en dialog mellan människor med olika språk och skapa en förståelse mellan parterna, menar Ödman. Dialogen underlättas då genom att parterna förenas i en gemensam förståelse. Med denna utgångspunkt har det vidareutvecklats och omformat begreppet som en huvudsaklig forskningsmetod inom hermeneutiken, det vill säga ange betydelser hos företeelser som utgår från en viss aspekt. Tolkningsprocessen bör enligt Ödman utgå från tidigare erfarenheter och kunskaper inom det aktuella forskningsområdet.

En tolkning sker inom ett visst område av förståelse och markeras även av gränser för vilka tolkningar som är möjliga menar Ödman (1994), det vill säga att ju mer förståelse en människa införskaffar sig, desto större område är människan kapabel till att tolka händelser som sker. Även tolkningsprocessen breddar förståelsen och minskar det pusslet som kännetecknar det område som vi vill förstå. När vi väl börjar tränga in i en text eller ska tolka processen som sker under intervjusituationer, bör detta enligt Ödman

ske genom ”öppna frågandets princip” (s. 84). Principen innebär två saker. Det första är att inse vår kunskapsbrist och att genom de frågor som ställs och som är utgångspunkten för studien, kan förändra oss som personer då vi innan är omedvetna av de svar materialet ger. Det risktagandet är enligt Ödman en förutsättning för att låta respondenten tala utifrån sig själv och bli en del av tolkningsprocessen. Det andra är att försöka finna de frågor materialet ställer till oss. Vilket budskap kan gestaltas genom våra tolkningar. Olika tolkningsansatser och strävan efter innebörd i en cirkulär rörelse mellan individens förförståelse och möten med nya erfarenheter och idéer, skapar förståelse som i sin tur blir förförståelse i kommande tolkningsansatser menar Ödman. I den här studien har vi inte följt arbetsgången för den hermeneutiska forskningsansatsen. Vår ambition är att försöka förstå samverkan mellan förskola och skola ur ett lärarperspektiv genom att tolka och utarbeta innebörder med beaktande av syfte och teoretiska antaganden (se Kvale 1997).

5.1.2 Kvalitativ metod

Forskning och vad forskning kännetecknas som är, enligt Widerberg (2002) genomtänkta och välgrundade val av vad författaren vill problematisera och ta reda på i en studie. Att utgå från sig själv och sin egen kreativitet och erfarenhet som författare när valet av metod ska beslutas, är central förutsättning för god kvalitativ forskning och metodik, menar Widerberg. Men vad är då kvalitativ metodik? Begreppet kvalitet kan, enligt Widerberg handla om karaktären eller egenskaperna hos någonting. Kvalitativ forskning syftar till att klargöra ett specifikt fenomen och dess egenskaper. Genom en kvalitativ ansats ges det större möjligheter att upptäcka och identifiera ställningstaganden som grundar sig på respondentens livsvärld och uppfattningar. Den ämnar, enligt Patel och Davidsson (2003) få svar på hur, vad eller varför något visar sig på ett speciellt sätt eller hur någonting är eller fungerar, utifrån respondentens livsvärld. Hit räknas också möjligheten för forskaren att vara följsam i sin återgivning av den kvalitativa variationen. Det vill säga att en kvalitativ ansats sker med få antal undersökningar men att det finns större möjlighet att gå in mer på djupet, undersöka och ha intresse för att se sammanhang och strukturer, enligt Holme & Solvang (1997).

5.1.3 Kvalitativ intervju

Den kvalitativa intervjun är en teknikform som grundar sig inom den kvalitativa metodiken, enligt Holme och Solvang (1997). Avsikten med att använda sig av en kvalitativ intervjumetod är att komma åt det direkta mötet mellan forskare och respondent som uppstår i sammanhanget, menar Widerberg (2002). Relationen mellan rollerna som respondent och den som leder intervjun är viktig i avseende med att den som är ansvarig intervjuare ska få fram och följa upp respondentens uppgifter, berättelser och förståelse för temat ifråga.

Inom en kvalitativ intervju är det nödvändigt att ha en formulerad intervjuguide. Trost (2010) förklarar att intervjuguiden ska bestå av formulerade frågor och bör i hans mening vara kort och konsist. Trost menar även på att den som intervjuar ska kunna frågorna väl och inte visa tendenser på osäkerhet under intervjusamtalet. Intervjuguiden ska passa den eller de intervjuare som ska använda den samt att den ska vara kommunikerbar.

5.1.4 Motivering

Det finns två typer av forskningsmetoder som anses vara likvärdiga att använda och ta itu med samhällsvetenskapliga frågor, nämligen kvalitativa respektive kvantitativa metoder. Gemensamt för dessa forskningsmetoder är ett ställningstagande till sina kunskapsanspråk som också ska legitimeras, det vill säga att författaren ska bevisa sina kunskapsområden av aktuellt forskningsområde och hur det kan motiveras. Det här menar Widerberg (2002) är något som är centralt vid val av angreppssätt som författaren väljer att göra. I vår studie valde vi att göra en kvalitativ ansats men intervjuer som teknikverktyg vid insamling av data för att angripa det problem vi valt att undersöka. Motiveringen till vald metod bygger på att vi är intresserade av att upptäcka och identifiera ställningstaganden som grundar sig på respondenternas livsvärld och uppfattningar. Metoden var användbar för oss vid insamling av data, då studiens syfte och frågeställningar ämnar få svar på frågor ur ett djupare perspektiv. Patel och Davidsson (2003) framhäver att frågor som ingår i en kvalitativ intervju ger respondenterna mer utrymme till att reflektera över sina uppfattningar av det aktuella problemet i undersökningen. Det finns, enligt Patel och Davidsson, både för- och nackdelar med intervjuer, men i vår situation ser vi det som en fördel, då det kan ske med flexibilitet, det vill säga att i en intervju kan vi komma med följdfrågor och svaren kan utvecklas och fördjupas.

De kvantitativa metoderna har som mål, enligt Holme och Solvang (1997) att samla information och omvandla den till statistik. Det vill säga att fastställa mängder eller siffror och analysera relationer mellan variabler och inte mellan människor. Vi såg inte denna typ av metod som nödvändig för vårt syfte, då vi ville komma åt förskollärares och lärares reflektioner och erfarenheter, dvs. inte enbart svar på frågor som måste tas för vad de är.

5.2 Urval

Dalen (2007) framhäver att inom en kvalitativ intervjustudie är det särskilt viktigt att tänka på vilka som ska intervjuas, antalet intervjupersoner och användbara kriterier för valet av respondenter. Vår utgångspunkt var till en början att ta kontakt med skolor inom två kommuner. Vi insåg vid senare eftertanke att två kommuner skulle bli ett för stort arbete och att antalet respondenter inte skulle bli hanterbart. Detta är något som Dalen poängterar då antalet inte bör vara för stort vid genomförandet och att bearbetningen av datamaterialet är tidskrävande. Beslutet blev därför att hålla sig inom en kommun med inriktning mot olika enheter länkade till skola och förskolan. Kriterierna för vårt urval tog sin grund i att de verksamma förskolelärare och lärare inom varje vald enhet hade goda erfarenheter av studiens problem. Samtliga respondenter är kvinnor och är i en ålder mellan 45 och 50 år med en lång arbetserfarenhet inom förskole- och skolverksamheten. Förskolelärarna (F1, F2, F3) arbetar inom den kommunala förskolan och lärarna för förskoleklassen (FK1, FK2) är verksamma inom kommunala skolan som består av F-6.

Vi kontaktade och gav ut en informationsblankett (bilaga 1) till rektorerna på respektive skola för att få deras medgivande. Ett medgivande från rektorn gav oss möjlighet att ta

kontakt med verksam personal på förskola och skola. Samtliga rektorer gav sitt godkännande till att genomföra de intervjuer som var nödvändiga för vår studie.

5.3 Pilotstudie

Vi valde att genomföra en pilotstudie för att kunna urskilja intervjufrågornas relevans till vår studie. Pilotstudien genomfördes på en avskild avdelning som ligger i anknytning till en förskola. Intervjun genomfördes med en förskollärare med lång erfarenhet av arbetet inom förskolan. Detta gav oss en uppfattning om intervjuguidens relevans, den tekniska utrustningens funktion och intervjusituationen i sin helhet samt upplägget för intervjun, vilket även Patel och Davidsson (2003) anser är nödvändig för att få en så rättvis undersökning som möjligt. Eftersom pilotstudien gav positivt resultat, det vill säga att vi såg det som användbart för vår studie, valde vi därför att ta med förskollärare i urvalet.

5.4 Genomförande

Under denna rubrik presenteras genomförandet, då först en kort presentation av förberedandet beskrivs. Intervjuerna ska ge oss det empiriska material som ska besvara studiens syfte och frågeställningar.

Under intervjuernas förberedelser vände vi oss till förskolor och skolor som ingår i samma kommun. Första kontakten var med ansvariga rektorer, där vi presenterade oss och varför vi valt respektive förskola eller skola samt vad studien syftade till. Rektorerna fick en informationsblankett där syftet med vår studie framgick och där en underskrift skulle finnas om rektorerna gav sitt medgivande. Detta var ett kriterium för att studien skulle kunna fortgå och som gav oss möjlighet att ta kontakt med verksam personal på förskola och skola. Samtliga rektorer gav sitt godkännande till att genomföra de intervjuer som var nödvändiga för vår studie. Efter godkännandet från rektorerna, kontaktade vi respektive respondent för att fastställa en lämplig tidpunkt. Under samtalet blev de informerade om oss och om studiens syfte samt de forskningsetiska principerna. När lärarna hade tagit ställning till sin medverkan valde vi i samråd med respondenten tid och en ostörd och trygg plats som möjligt.

Vi genomförde fem intervjuer ihop, där vi tillsammans med respondenten ställde frågor, spelade in och emellanåt antecknade svaren och även på respondenternas kroppsspråk. Anteckningarna var ett komplement till det inspelade materialet. Intervjuerna utgick från en strukturerad intervjuguide (bilaga 2) och inleddes med att vi berättade om oss och vår studie där syftet presenterades tydligt. Vi förtydligade även de etiska överväganden vilka är; Informationskravet, Samtyckeskravet, Konfidentialitetskravet och Nyttjandekravet. Dessa krav är det som forskare ska ta hänsyn till och att respondenten är medveten om sina rättigheter. Intervjuerna beräknades ta ca 30 – 40 minuter. Efteråt kunde det konstateras att intervjuerna varierade mellan 20 – 45 minuter. Några av lärarnas svar var korta och koncisa medan andra var långa och utsvävande.

Några gånger upprepade vi frågorna då respondenten begärde det eller inte förstod direkt. Platsen för intervjun utsågs av respektive lärare och samtliga intervjuer genomfördes i ett separat rum, till exempel i klassrummen eller i ett avskilt rum. Enligt Trost (2010) ska intervjuerna sträva efter att vara enskilda och gruppintervjuer bör därför undvikas, om nu inte syftet med studien pekar på detta. Respondenterna blev informerade om att intervjuvären enbart var för studiesyfte och att en diktafon skulle användas som hjälpmedel under intervjun. Vi såg det som en fördel för att kunna lyssna på intervjuerna upprepade gånger vid analysarbetet och det är något som även Trost (2010) anser vara en fördel med ljudupptagning. En annan fördel som Trost framhäver med ljudupptagning är att anteckningar inte behöver föras under tiden intervjun pågår. Mer tid ges åt att lägga fokus på frågorna och svaren som ges. Nackdelen enligt Trost är att det tar tid att avlyssna det inspelade materialet samt att gester och mimik förloras vid en närmare transkribering. Det kan uppkomma komplikationer när det intervjuas flera personer åt gången, som att det tystlåtna inte får komma till tals och att de språksamma lätt tar över. Säkerheten för konfidentialitetskravet kan inte på samma sätt upprätthållas med flera personer som intervjuas samtidigt.

5.5 Analys

Enligt Patel och Davidsson (2003) handlar analys om hur materialet bearbetas på en djupare nivå så att det blir hanterbart och överblickbart. Tolkningen görs beroende på den inlevelseförmåga forskaren innehar samt hur mottaglig forskaren är för de frågor som texten kan ge upphov till. Texten tolkas beroende på hur öppen forskaren är mot texten och textens budskap. Öppenhet för texten kan uppstå om det nedskrivna insamlade materialet läses igenom ett flertal gånger, som en upprepning för att kunna skapa en klarhet samt finna nya kategorier menar Patel och Tebelius (1987). Genom upprepade behandlingar av materialet är det enklare att upptäcka ett mönster, menar Patel och Davidsson (2003). Mönster som framträder gör det lättare att dela upp materialet i olika kategorier för att sedan kunna sortera svaren under dessa. Svaren delas in i kategorier kan forskaren sedan urskilja om svaren är homogena eller om de varierar.

Transkriberingen av intervjuerna tog fart några dagar efter intervjutillfällena och samtliga intervjuer skrevs ut ordagrant, för att båda två skulle ges möjlighet att ta del av materialet. Texterna lästes igenom upprepade gånger för att kunna urskilja ett mönster och finna det framträdande i texten utan att kategorisera dessa. Svaren gjorde det möjligt att sortera det insamlade materialet under tre sammanhängande rubriker, dessa blev samverkan, överlämning och pedagogisk dokumentation som då också innefattar det aktuella forskningsområdet. Med hjälp av rubrikerna kunde vi urskilja likheter och skillnader i materialet (se Säljö 2000; Ödman 1994; Kvale 1997). Analysens uppgift är att tolka den utskrivna intervjun och utveckla innebörder. Kontexten för vår tolkning har varit hela intervjumaterialet. Principen har varit en process innehållande en pendling mellan del och helhet för att nå förståelsen av materialet. Vi har inte gjort en regelrätt hermeneutisk texttolkning (Kvale 1997).

5.6 Trovärdighet

Trovärdighetens innebörd för en kvalitativ studie är att forskaren ska kunna visa läsaren studiens trovärdighet, då det ska framgå att det empiriska materialet är insamlat på ett seriöst och relevant sätt samt ger svar på studiens problemområde (Troost 2010). Studiens metod inleddes med genomförandet av en pilotstudie, för att pröva och granska intervjufrågornas kvalitet. Därefter genomfördes intervjuerna med totalt fem lärare, tre förskolelärare från förskolan och två lärare från skolan. Lärarna arbetar på olika förskolor och skolor inom samma kommun och det gjorde att respondenternas svar gav mer omfattande resultat för studien. Intervjuerna genomfördes utifrån en strukturerad intervjumall där intervjufrågorna delvis föreföll sig som öppna frågor. De ledande frågorna fanns för att behålla strukturen och att försöka hålla respondenternas utsagor inom studiens undersökningsområde. De ledande frågorna behöver inte innebära skada, det kan i stället ledan till nya kunskaper, menar Kvale (1997). De frågor som var mer av en ledande karaktär, var de som innefattade samverkan, övergången och pedagogisk dokumentation. Under intervjutillfällena användes diktafon som hjälpmedel för att kunna spela in respondenternas utsagor. Diktafonen underlättade transkriberingen då den gav möjligheten till att gå tillbaka för att urskilja variationerna i respondenternas svar. Det som inte kunde urskiljas genom det inspelade materialet var hur respondenterna reagerade genom mimik och gester i samband med deras uttalanden. Trost (2010) tydliggör fördelarna med bandningen och påpekar att transkriberingen blir mer noggrant utförd av respondenternas svar. Han framhåller även nackdelar med hjälpmedlet då respondentens spontana reaktioner inte blir delgivna. Trost (2010) framhäver vikten med att vara uppmärksam och lyhörd för respondenternas spontana uttryck och liknade kroppsrörelser under intervjutillfället.

Det material som sedan utarbetas från intervjuerna ska vi med hjälp av vår förförståelse och den teoretiska utgångspunkten, försöka tolka och förstå. Tolkningen och förförståelsen har haft sin utgångspunkt i den teoretiska delen av studien. Vi anser att den teoretiska utgångspunkt som är aktuell inom de olika delarna av studien har varit relevanta i relation till det resultat respondenternas svar utgjorde. Trovärdigheten i vår studie stärks utifrån att vi är två uttolkare vid analysen samt att vi har redogjort för de olika stegen och valen genom hela forskningsprocessen (jämför Kvale 1997).

5.6.1 Reliabilitet och validitet

Reliabilitet eller tillförlitlighet sägs vara stabil då frågorna ställs på samma sätt och att intervjuerna ska utföras likadant för alla respondenter (Troost 2010). Reliabilitet bygger på att en mätning av resultatet och intervjuerna i alla avseendena ska vara standardiserade för att svaren ska räknas som hög reliabilitet, menar Trost. I en kvalitativ studie är forskaren intresserad av en variation i de utsagor som respondenterna ger. Utifrån Bell (1993) är reliabilitet ett mått som i sin omfattning innebär ett instrument eller en metod för att ge samma resultat vid olika tillfällen.

Vid en kvalitativ studie används validitet eller giltighet genom det instrument som har använts för att få fram det önskvärda resultatet, menar Trost (2010). Bell (1993) ger uttryck för att validitet eller giltighet är utformad så att det som ska undersökas verkligen blir undersökt. Validitet i en kvalitativ studie är att få vetskap om var respondenten menar samt hur ord och begrepp uppfattats, menar Trost (2010).

Oavsett hur materialet samlats in är det nödvändigt att forskare behandlar det empiriska materialet för att på bästa sätt komma fram till den informationen som tillförlitlig och giltig. Studiens trovärdighet bedömer vi som hög, då vi kontinuerligt har förhållit oss kritiska mot det transkriberade materialet men även mot den teoriska metod och utgångspunkt som studiens kvalité bygger på.

5.7 Etiska överväganden

De etiska övervägande som uträttas och de aspekter som behandlas ska under studieprocessen tas i noggrant beaktande enligt Trost (2010). Framförallt vid ett intervjutillfälle då dessa aspekter är centrala och inte får skjutas till glömska. De rektorer som ansvarade för förskole- och skolverksamheterna kontaktades och blev väl informerade om att de respondenter som skulle delta vid ett intervjutillfälle, betraktades som strängt konfidentiellt. Det vill säga att det som sades inte skulle kunna föras vidare och inte heller vilken plats intervjun genomfördes. Det lyfter Trost fram för att förmedla att vid ett intervjutillfälle är det till stor fördel om respondenten och forskaren kan skapa och bevara förtroende och respekt till varandra innan, under och efter intervjun. Som ansvarig forskare ska denne informera respondenten hur intervjun kommer att gå tillväga och som introduktion sammanfattat presentera vad som kommer att diskuteras under intervjun, menar Trost. Resultatet av diskussionen mellan respondent och forskare kommer efteråt att tolkas och analyseras, då även detta tydligt måste framkomma. Ett etiskt och moraliskt förhållningssätt antas gentemot de respondenter som deltar i studien och för den information som ges.

Vetenskapsrådet (2002) har inom den samhällsvetenskapliga forskningen framställt fyra allmänna huvudkrav som innefattar skydd för individen, dessa är; *Informationskravet*, *Samtyckeskravet*, *Konfidentialitetskravet* och *Nyttjandekravet*.

Informationskravet innebär att respondenten eller respondenterna ska vara väl informerade om studiens syfte och även visa betydelsen respondenterna har för studien och att de är medvetna om det finns möjlighet att neka eller avbryta medverkan. Ett annat krav är samtyckeskravet som innebär att respondenten i studien har rätt till att själv bestämma över sin medverkan. I de fall då studien inte innefattar frågor av en etisk eller privat karaktär kan samtycke om deltagning inhämtas av företrädaren, i detta fall rektorerna på respektive förskola och skola, enligt Vetenskapsrådet. Det tredje kravet, konfidentialitetskravet, innebär att de som medverkar i en undersökning har möjlighet till konfidentialitet. Det vill säga att personuppgifter förvaras säkert och att ingen obehörig kan ta del av dem. Det fjärde och sista kravet för Vetenskapsrådets huvudkrav är nyttjandekravet. Det material som samlas in under intervjutillfällena ska endast användas till forskningsändamål. Materialet som vid senare tillfället transkriberas och tolkas, ska enbart användas till studien. Det är även viktigt, enligt Vetenskapsrådet, att materialet inte används på något annat sätt eller missbrukas i ett icke forskningsbart syfte. Vid användning av ljudupptagning ska det framkomma för respondenterna om att ingen andra kommer eller ska lyssna på ljudfilen samt att heller ingen kommer att ta del av den transkriberade texten (Trost 2010).

Vetenskapsrådet (2002) framhåller att respondenterna inte ska utsättas för psykisk eller fysisk skada samt att inte utsättas för förödmjukelse eller kränkningar. De krav som ingår i individskyddskravet är den självklara utgångspunkt för de forskningsetiska överväganden som måste vägas mot varandra innan forskaren gör sina val.

Utifrån informationskravet blev respondenterna för vår studie väl informerade om att deras erfarenheter och spontana tankar kring var av stor betydelse för samverkan, överlämning och den pedagogiska dokumentationen. Respondenterna gav sitt samtycke innan genomförandet av intervjuerna och de fick ge sitt samtycke i inledningen av intervjun. Vi var även noga med att informera om konfidentialitetskravet och att det som diskuteras under intervjun stannar mellan oss som forskare och respondent. För respondenten tog vi hänsyn till att informera om nyttjandekravet och att insamlade materialet enbart kommer att användas för vår studie.

6 Resultat

Under denna rubrik kommer studiens resultat att presenteras. För att resultaten ska kunna presenteras på ett tydligt sätt har vi valt att dela in resultatet i väsentliga begrepp som framkommit vid analysen av det empiriska materialet. Begreppen ligger som utgångspunkt för det innehåll som ska svara på studiens syfte och frågeställningar.

Genom att respektera konfidentialitetskravet kommer resultatet att presenteras med sammanställningar och förkortningar av respondenternas svar. För att kunna styrka respondenternas utsagor har vi valt att benämna källorna som F1, F2, F3 för lärare i förskolan och FK1 samt FK2 för lärare i förskoleklass. Resultaten baseras på våra tolkningar och utifrån vald teoretisk utgångspunkt. När begreppet respondenterna används avses lärare i förskolan och lärare i förskoleklassen i skolan.

6.1 Innehåll i samverkan

Innehållet i samverkan vid överlämning av barn mellan verksamheterna beskrivs som aktiviteter av förberedelse, kontaktskapande och främjande av kontinuitet.

6.1.1 Förberedande aktiviteter

Analysen av det empiriska materialet visar att respondenterna lyfter fram samverkan som innehållande förberedande aktiviteter. Förberedelsen innebär att skapa en grund för samverkan och att bygga vidare på förskolans pedagogik.

En brobyggande aktivitet handlar om överförandet av förskolans arbetssätt och syn på lärande. Den brobyggande aktiviteten kan definieras som den röda tråden mellan verksamheterna som behöver synliggöras, enligt respondenterna. Den röda tråden handlar om att bygga vidare på det som förskolan har påbörjat och förskollärarna betonar det lustfyllda lärandet och trygghet för barnen som en viktig del, speciellt vid skolstarten. Följande exempel illustrerar detta:

Förskolan ser jag som en bro mellan förskolan och skolan [...] och försöker ta bra bitar både från förskolans pedagogik och från skolans (FK1).

Lärarna uttrycker det som viktigt att inte glömma förskolans arbetssätt eller sätt att tänka kring lärandet. Samverkan skapar ett djupare arbetssätt och förhållande kring olika parter, det vill säga mellan vårdnadshavare, personal och barnet. Samverkans betydelse beskrivs av respondenterna vara en central utgångspunkt i överlämningssamtal. Samtalen behandlar frågor som ska besvara vad som är nödvändigt för barnen att kunna för att utvecklas positivt i skolan. Diskussioner om varje barn finns, det vill säga att verksamheterna emellan delar med sig av information som berör barnet. Följande citat illustrerar diskussionen:

Samverkan för mig är något mer än bara en kontakt [...] och det intresse av att vilja utveckla barnet, [...] att dela varandras tankar, reflektioner och idéer med varandra (F1).

Förskollärare sätter samverkan i relation till samarbete, då samarbete istället definieras som planering inom ett visst arbetsområde. Innehållet i samverkan lyfter de fram som vikten av ett djupare samarbete mellan verksamheterna och för att skapa detta samarbete menar de att grunden till ett sådant arbete behöver förberedas. En djupare kontakt är av intresse som ett förberedande moment till att vilja utveckla barnet och undervisningen. Följande exempel illustrerar detta:

Att man delar varandras tankar, reflektioner och idéer med varandra (F1).

Samverkan skulle vara mellan alla som arbetar med barnet, från förskola och uppåt i grundskolan (FK2).

Lärare upplever att samverkan är ett arbetssätt inom arbetslaget, där de samverkar inom ett arbetsområde som sedan genomförs sammanflätat med andra klasser.

Samverkans betydelse beskrivs som att ”hjälpas åt och göra någonting bra” (F3). Respondenterna hävdar att samverkan är positiv och har en viktig plats i den förberedande arbetsprocessen mellan förskola och skola. Samverkan ska bedrivas mellan inblandade parter som arbetar med barnet. Förskollärare uttrycker en förberedande verksamhet som har en öppen och bemötande kontakt med berörda lärare i skolan under en längre tid.

6.1.2 En kontaktskapande aktivitet

Samtliga respondenter beskriver den kontaktskapande aktiviteten inom verksamheterna som sker med rektorerna i samråd med förskolepersonalen inom respektive verksamhet. Rektorerna skickar ut information i form av blanketter till berörda vårdnadshavare och en inbjudan till informationsmöte som sker under vårterminen. I informationsbladet får föräldrarna meddelande om vilken klass barnet ska gå i och informationsmötet ska vara en stöttande faktor som ska bidra till diskussion och skapa en positiv atmosfär mellan vårdnadshavare, barn och lärare. Under mötet får även vårdnadshavarna se klassrummet och ta del av väsentlig information om skolan barnen ska gå i. F2 visade en handlingsplan som de använde som utgångspunkt för förskolan i att skapa struktur och på bästa sätt få övergången att fungera. Följande citat illustrerar processen:

Vi arbetar utefter en handlingsplan, i februari träffas rektorerna för att dela in sexåringarna i tåtorterna och sedan i mars skickas information ut till föräldrarna med en inbjudan till föräldramöte i april då för information om förskoleklass och fritids (F2).

Tidiga besök på skolan ses som ett centralt förberedande moment när det gäller samverkan och den kontaktskapande aktiviteten mellan dessa verksamheter. Förskollärarna arbetar aktivt med att barnen ska få hälsa på skolans lärare och elever. Följande exempel illustrerar detta:

Besöken sker först och främst med att skolan skickar en inbjudan till förskoleverksamheten om att vara med i förskoleklassen [...] sammanlagt besöker vi skolan tre gånger, en gång inne och en gång ute (FK1).

6.2 Organisation av samverkan

Respondenternas utsagor delar gemensamma tankar om hur arbetet ska genomföras utifrån organisationsinnehållet av samverkan. Organisationen av samverkan mellan förskola och skola beskrivs som skola/-förskolebesök och överlämningssamtal.

6.2.1 Skola/- och förskolebesök

Skolbesöken är något som respondenterna framhäver som positivt för barnen i förskolan då det finns möjlighet att bekanta sig med skolområdet och leka tillsammans med elever från förskoleklassen. Tanken men besöken är att knyta nya vänskapsband och ge tillfälle för lärarna att stifta större bekantskap med varandra, menar de. Besöken kan ske tillsammans med förskolebarnen vid två till tre tillfällen under våren. Under dessa besök får barnen till exempel möjlighet att besöka matsalen för att delta i en lunch, rita i klassrummen eller delta i andra aktiviteter som sker ute på skolgården enligt respondenterna. Skolans lärare kan även arrangera öppet hus för vårdnadshavare och barn, där de tillsammans har olika aktiviteter. Organisationen av arbetet med skolbesöken menar respondenterna ger positivt resultat för alla parter och skulle följas upp samt vidareutvecklas för kommande år. Följande exempel illustrerar skolbesök:

Vi har varit nere och haft gymnastik och då har ju barnen lärt känna lokalerna och sen har vi varit nere tre gånger på skolan, en gång i klassrummet för att träffa läraren själva och två gånger då barnen har fått lära känna eleverna i förskoleklassen (F3).

Vi äter lunch med andra elever i skolans matsal (FK1)

Skolbesöken framställs som nödvändiga i sammanhanget då vårdnadshavarna oftast kan bli oroliga när deras barn ska börja i skolan. Respondenterna anser att den positiva inställningen hjälper vårdnadshavarna att minska sin oro. Att skapa en god relation till föräldrarna hjälper dem även att förstå sin roll i samarbetet och är nödvändig vid överlämningen av barn till skolan.

Respondenterna berättar att skolans lärare besöker förskolans verksamhet tidigt där de får träffa de barn som ska börja i skolan. Besöken på förskolan syftar till att lära känna barnen. Lärare från skolan poängterar vikten med att föra dialog med förskollärare och barn. Under lärarens besök på förskolan brukade barnen visa något för läraren och det kan till exempel vara något de arbetar med. Följande exempel illustrerar hur besök på förskolan kan gå till:

Jag samlar dom och så brukar jag be dom ta med sig något som dom får visa mig, det kan vara något från deras pärm eller något annat arbete eller något dom håller på med. Det är viktigt att jag får prata med varje barn (FK1).

Samtalet bidrar, enligt respondenterna, till en övergripande bild av skolan för barnen där läraren beskriver hur skolan är, hur den kan vara samt rutiner som är viktiga att känna till. Ett annat exempel illustrerar en liknande situation:

och sen var det två berörda personaler från skolan som skulle ta över våra barn och dom kom var sin gång och hälsade på så att dom fick träffa barnen här (F3).

6.2.2 Överlämningssamtal

Överlämningssamtal eller överlämningskonferens framställs av respondenterna som en central del i arbetet med att bearbeta innehållet av den information som ges vid överlämningen av barn från förskola till skolan. Konferensens övergripande innehåll är diskussioner kring barnens intressen, utveckling eller särskilda behov. Själva arbetssättet upplevs av respondenterna överlag vara positivt för barnets utveckling. Dock visar analysen en tvetydighet då förskolans/- och skolans lärare anser att innehållet i samtalen blir aktuella när fokus enbart ligger på barn i behov av särskilt stöd.

Respondenterna menar att överlämningssamtalen ska utgöra en grund för att kunna bemöta barnen samt skapa ökad medvetenhet om barnen har några rädslor, allergier eller om skilda familjeförhållanden. Följande exempel illustrerar detta:

Innan överlämningskonferensen skrev vi ner tre ord som berörd personal i skolan tillsammans med oss sitter och diskuterar [...] alla barn är uppskrivna på papper och så sitter vår personal med berörd skolpersonal och diskuterar utifrån orden (F3).

Informationen som delges är nödvändig för berörda lärare inom skolan men framförallt för barnens vårdnadshavare, menar de.

6.3 Hinder och möjligheter i samverkan

Avsnittet hinder och möjligheter i samverkan delas in i två underrubriker som presenterar upplevda orsaker till hinder och möjligheter i samverkan mellan verksamheterna.

6.3.1 Tidsbrist

Lärarna i förskolan och skolan ger uttryck för att hinder för samverkan är orsakad av stressfaktorer som tidsbrist. Lärare menar framförallt förskollärare beskriver att tidsbristen påverkar samverkan negativt och väljer därför att inte prioritera det i första hand. Tidsbristen orsakar även konsekvenser för besöken från skolan och att de sker under stressade omständigheter samt att lärarna har bråttom därifrån. Följande exempel illustrerar detta:

Om jag ska kunna vara med och besöka förskolan så måste någon ta min klass under tiden jag har förskolebarnen, vilket inte alltid går [...] förskolepersonalen har säkert flera ställen som dom går till och dom har ju små barn att sköta på sin förskola och då blir det ingen tid över där heller [...] allt måste klaffa (FK1).

Respondenterna hävdar att tidsbristen inte enbart beror på skolan utan även förskolan, då hindret utgörs av bristfällig samverkan mellan verksamheten och stressfaktorn kvarstår. Resultatet ger uttryck för ointresse vilket förskollärare och lärare menar påverkar överlämningen negativt och skapar ett hinder för djupare samverkan med skolans lärare. Lärare anger sina skäl till att hindret beror på tidsbrist och att det då inte finns möjlighet till att förbättra den. Följande exempel illustrerar detta:

Att ha en öppen och en bemötande kontakt är nödvändigt för att samverka och diskutera barnens utveckling. Detta är något som måste skapas tid till men som inte finns (FK2).

6.3.2 Gemensamt arbete

Respondenterna uttrycker att samverkan möjliggörs genom gemensamt arbete, då lärare och förskollärare hjälps åt för att få det till att fungera vid överlämningen. Samverkan mellan lärare och vårdnadshavare möjliggör en djupare kontakt och ett bättre förhållande kring barnets fortsatta utveckling, då det enligt resultatet är av intresset att vilja utveckla barnet. Gemensamt arbete i samverkan bidrar till möjligheten för lärare att skapa sig en grundläggande men även gemensam uppfattning om barnen som sedan kan följas upp vid överlämningen. Resultatet synliggör också att det är av stor vikt att personalen hjälps åt och kommunicerar med varandra. Kommunikationen bidrar även till ett utvecklat samspel mellan förskolan och skolans lärare vid överlämningen då de delar varandras tankar, reflektioner och idéer med varandra. Följande exempel illustrerar detta:

det är viktigt att hålla en bra kontakt med varandra inom verksamheterna (FK1).

6.4 Pedagogisk dokumentation

Pedagogisk dokumentation och dess betydelse i skolans verksamhet presenteras under rubriken synliggör barnens utveckling, lärande och behov.

6.4.1 Synliggör barnens utveckling, lärande och behov

Respondenterna uttrycker att den pedagogiska dokumentationens betydelse handlar om att synliggöra barnets utveckling, lärande och behov. Förskollärare och lärare lyfter fram att den ska göra barnet medvetet om sitt lärande och följa som en röd tråd från förskolan till skolan. Följande exempel illustrera detta:

Att lärare och barn kan följa den röda tråden från ettan till nian för att se en utveckling [...] att kunna titta tillbaka på sitt lärande för att följa en röd tråd genom att barnets utveckling synligt (FK2).

Den pedagogiska dokumentationen ska även fungera som ett hjälpmedel till att synliggöra tidiga problem inom till exempel språklig medvetenhet, social kompetens eller läs/- och skrivutveckling, menar lärarna i förskolan och skolan.

pedagogisk dokumentation som jag gör ska sparas och skickas vidare [...] så att barnen inte ska falla mellan stolarna [...] och inte för sent upptäcker att ett barn i tvåan hade behövt hjälp redan i ettan. Det är jätte viktigt att det sätts in åtgärder [...] för man funderar på hur det kan vara så att går ut nian utan att kunna läsa (FK1).

Barnet behöver vara med och se sin dokumentation och bli medvetna om sitt lärande i ett innehåll som är kort och koncist. Respondenterna framhåller även att den

pedagogiska dokumentationen används i arbetet med barnen, för att tillsammans kunna diskutera och synliggöra utveckling och lärandet. Följande exempel illustrerar detta:

Den pedagogiska dokumentationen tas i beaktande tillsammans med barnen på avdelningen där det tittar igenom tillsammans och gör lärandet synligt (F3).

Den pedagogiska dokumentationen betydelse ses av respondenterna som att anpassa utveckling och lärande till att skapa ytterligare färdigheter hos barnet. Den information som ges i den pedagogiska dokumentationen har betydelse i skolan då den förmedlar vilken utvecklingsnivå barnen befinner sig på. Pedagogisk dokumentation underlättar arbetet för skolans lärare när de kan upptäcka avvikelser hos barn som kommer till skolan, enligt respondenterna. Följande exempel illustrerar detta:

Det underlättar arbetet för den lärare som ska ta emot barnen i skolan och bemöta dem på bästa sätt (F1).

De lyfter även att den pedagogiska dokumentationen hjälper till att skapa ett utvecklingsmönster hos barnet som går att följa upp under en längre period. Mönstret ska underlätta att se ifall barn är i behov av extra stöd eller av specialpedagogisk insats. De menar även att den pedagogiska dokumentationen får större betydelse om det förekommer speciella behov hos barnet. Den är, menar de, nödvändig i det fallet då större fokusering av en förberedande planering av undervisning för barnen och kräver större fokusering på specifikt utvalda delar i undervisningen som ska främja barnet under kommande skolår. Lärarna uttrycker att de i skolan arbetar med den pedagogiska dokumentationen som ett underlag för att kunna ge barnen utmaningar som stimulerar deras lärande. De ser även dokumentationen som ett hjälpmedel för att synliggöra det barnen redan har kunskap om för att undvika upprepningar av det som har arbetats med under förskoleperioden, vilket bland annat FK1 ger uttryck för:

Man behöver ju inte göra samma sak många gånger om man ser att dom har gått in och jobbat med någonting [...] på förskolan (FK1).

Respondenterna nämner att vårdnadshavarna har avgörande betydelse om den pedagogiska dokumentationen ska föras vidare till skolan eller inte. Förskollärarna tydliggör att dokumentationen inte lämnas vidare till skolan utan att den följer med barnet hem och att det sedan är upp till vårdnadshavarna om dokumentationen ska vidare eller inte. Förskollärarna beskriver att det som är grundläggande för skolan att veta tas upp med vårdnadshavarna vid ett utvecklingssamtal för ett godkännande. En förskollärare menar att den dokumentation som är skriven i förskolan lämnas åt sidan för att lärarna vill skapa sig en egen uppfattning. Medan en annan lärare inom skola upplever att den pedagogiska dokumentationen är ett material att gå tillbaka till. Följande exempel illustrerar de båda synsätten:

Det händer inget mer med det utan dokumentationen som redan finns lämnas åt sidan för att skapa en nystart mellan barnet och skolperioden (F2).

Ett material som man kan gå tillbaka på och titta på igen och liksom se och fortsätta jobba med, fylla på den (FK2).

6.5 Yrkesetiska principer och normer

Yrkesetiska principer och normer som grund för samverkan mellan förskola och skola vid överlämning av barn mellan verksamheterna beskrivs i detta avsnitt.

6.5.1 Trygghet

Tryggheten lyfter respondenterna som något grundläggande för barnets övergång från förskola till skola. Trygghet ses som betydelsefullt för att skapa en god atmosfär för barnen och att den ska bygga upp en positiv inställning till skolan. I relation till trygghet är det även viktigt att tänka på barnet och hur läraren underlättar för barnets skolstart. Följande exempel illustrerar detta:

Barnen ska känna sig trygga och tycker det är roligt att gå dit [...] att de känner sig trygga med dem de ska vara hos och att dom trivs i skolan (F2).

Att det finns lite i sin ryggsäck, lite bakgrund som behövs tänkas på och mycket av individens behov och intressen och även hur dom är som personer [...] Att individen ska växa och må bra (FK2).

De tydliggör att tryggheten skapas genom olika förberedande situationer som exempelvis är besöken på skolan. Principen om att ge barnen trygghet framstår i analysen av det empiriska materialet som ett dominerande etiskt värde bland förskolans och skolans lärare.

6.5.2 Sekretess och tystnadsplikt

Den pedagogiska dokumentation som ges till skolan ska vara relevant i förhållande till tystnadsplikt och sekretess, enligt respondenterna. De menar att innehåll som är väsentligt i den pedagogiska dokumentationen för barnens fortsatta utveckling ska inte enbart riktas till lärare utan måste även synliggöras för vårdnadshavare. Förskollärare vidhåller att informationen inte får lämnas vidare utan vårdnadshavares samtycke, då även underskrift är ett krav. Sekretessen och tystnadsplikten som norm ska enligt respondenterna, alltid vara i fokus. En förskollärare framhåller att tystnadsplikten saknar egentlig innebörd inom verksamheterna. Förskolläraren lyfter specifikt fram att förskolan istället gör en bedömning över vad lärare bör veta om barnet. Följande exempel visar på den lärarens perspektiv vad gäller principen om barnets bästa:

Det finns inga korrekta riktlinjer att följa och därför läggs fokus på vad som är bäst för barnet men att det måste ske i samråd med föräldrar (F1).

6.6 Resultatsammanfattning

Resultatet visar på att förskolans och skolans lärare i studien uttrycker att de arbetar med samverkan på ett liknande sätt och att samverkan har en betydelse för att organisationen ska fungera. Respondenterna beskriver samverkan som ett arbete inom arbetslagen och att den samverkan som finns mellan verksamheterna enbart sker under

vårterminen, då förskolebarnen ska bekanta sig med skolmiljön. Respondenterna beskriver samverkan som sker vid överlämningen som en viktig del till trygghet och att den skapar en god kontakt mellan barnen och lärarna. Trygghet skapas genom förberedande besök på skolan. Hinder som framställs vid samverkan är tidsbrist och bidrar till stressande situationer.

Den pedagogiska dokumentationen framställs som ett material där barnets utveckling och lärande ska framgå och om barnen är i behov av extra stöd. Dokumentation ska underlätta arbetet mellan lärare och barnet för att på bästa sätt kunna upptäcka avvikelser och skapa utmaningar. Dokumentationen framhävs som ett redskap för att göra barnen medvetna om sitt eget lärande och att den beskrivs som den röda tråden för utveckling tillsammans med lärarna. Respondenterna framhäver tydligt att den dokumentation som förs vidare till skolan ska behandlas med utgångspunkt till tystnadsplikten och sekretessen.

Resultatet visar att respondenterna har en bild om hur de skulle vilja arbeta med samverkan mellan verksamheterna vid överlämningen och hur den pedagogiska dokumentationen ska hanteras. Det framkommer en drivkraft till förändring men att den inte riktigt kan göras på grund av organisatoriska omständigheter.

7. Diskussion

Studiens resultat diskuteras i relation till syfte och frågeställningar samt det sociokulturella perspektivet. Därefter följer en metoddiskussion där metodval diskuteras och hur vårt val av intervju som teknik för att samla in material fungerat. Kapitlet avslutas med avslutande reflektion och förslag på vidare forskning. Människor lär av varandra genom att delta i praktiska och kommunikativa samspel då de kan resonera om situationsbundna eller framtida situationer.

7.1 Resultatdiskussion

Resultatdiskussionen har fokus på innehåll i samverkan, organisering av samarbetet samt möjligheter till förändring.

7.1.1 Innehåll i samverkan

Utifrån resultatet tolkar vi att samverkan framställs som en förhoppning hos lärarna i förskolan och skolan, då grundtanken i deras förhoppningar är att utveckla en god och förberedande process som ska gynna och främja barnens fortsatta utveckling, trygghet och trivsel i skolan. Samverkans betydelse står inte klar och vi ställer oss därför frågande till varför samverkan inte prioriteras inom verksamheterna? Respondenterna framställer samverkan som en betydande del under tidsperioden när barnen ska förflyttas till skolan men de beskriver även en avsaknad. Styrdokumenten för förskolan och skolan (Utbildningsdepartementet 2000a, 2000b) uttrycker tydligt att samverkan mellan verksamheterna ska bedrivas från internationella och lokala mål, vilket vi från respondenternas utsagor inte kan se. Samtliga respondenter uttrycker en vilja att arbeta utefter gällande riktlinjer, det vill säga verksamhetens internationella och lokala mål för samverkan, men att detta inte synliggörs konkret under den beskrivna samverkansprocessen. Samverkan ses som den röda tråden vid överlämningen mellan verksamheterna och uppfattas även som den helhet lärarna i förskolan och skolan vill uppnå. Betydelsen av att hjälpas åt och göra någonting bra svalnar och gnistan ses som förlorad. En rådande orsak till att det brister kan bero på oengagerade lärare som på grund av detta bidrar till att en fungerande samverkan inte sker. Hänvisat till Käraby (2000) uttrycker författaren att det finns ett krav på att läraren ska ha viljan att förändra, engagera sig samt respektera varandras verksamheter.

Förskollärare och lärare definierar samverkans betydelse olika och en reflektion kan göras att det skulle vara en anledning till de skilda synsätt om hur genomförande ska ske. Vi relaterar vår diskussion till Käraby (2000) där hon historiskt presenterar att skolan, förskoleklassen och förskolan i samverkan utgick från fasta rutiner och traditioner. Dåtidens sätt att organisera arbetet visade sig resultera i svårigheter men kan vara ett aktuellt arbetssätt, som sker omedvetet med utgångspunkt i förskolans och skolans rutiner och traditioner.

7.1.2 Organisering av samverkan

Knyta nya vänskapsband och trygghet framställs i resultatet vara i fokus för organiseringen av samverkan. Resultatet visar även att organisering beskrivs ske på lika villkor, förhållanden, traditioner och den bakgrund som finns för hur förskolan och skolan väljer att organisera samverkan vid besöken och vid överlämningsamtalen. Gran (1982) synliggör det som en förutsättning för växande arbete inom organisationerna och att detta ska förhålla sig till bakgrund, traditioner och verksamheternas utformning. Ur ett sociokulturellt perspektiv kan det innebära att skapa sig kognitiva färdigheter, det vill säga en uppfattning om hur verksamheterna fungerar och hur de tar del av varandras kulturella perspektiv och traditioner.

Persson (1993) beskriver att besöken utgör en väsentlig roll för att barnen ska bekanta sig med skolmiljön. Grundstommen för organiseringen av samverkan utgörs av skolbesök och framställs som positivt för att ge barnen en god och trygg miljö i skolan. Skolbesöken väljer inte alltid att utgå från det enskilda barnet, utan ses mer som en gruppkonstellation, det vill säga att organisering av innehållet utgår från gruppen som helhet. Handlingsplanen kan användas för att skapa struktur vid besöken och den formen av struktur kan vi urskilja av analysen, att enbart en respondent använder sig av och vi ställer oss fundersamma till anledningen.

Ur ett sociokulturellt perspektiv, utifrån Säljö (2000), lär människor av varandra genom att delta i praktiska och kommunikativa samspel då de kan resonera om situationsbundna eller framtida situationer. För att knyta nya vänskapsband och skapa trygghet beskrivs överlämningsamtal som en kommunikativ process och en del av organiseringen i samverkan mellan förskolan och skolan. Davidsson (2002) framhäver att det huvudsakliga synsättet att förbereda barnen för skolstarten, kan ske via olika tillvägagångssätt. Överlämningsamtal ses som ett tillvägagångssätt som fokuserar på hur förskolan ska förbereda barnen på skolstarten. Dock framkommer det i resultatet att det i regel inte sker överlämningsamtal mellan förskolans och skolans lärare innan överlämningen. När överlämningsamtalen är aktuella visar det sig röra sig om diskussioner som behandlar barn i behov av särskilt stöd. Davidsson anser att förberedelserna bör fokusera på vissa brister men att resultatet visar att samtalen enbart berör barn i behov av stöd. En kritisk reflektion handlar om hur det kommer sig att överlämningsamtalens funktion inte ses som ett redskap för varje enskilt barn, oavsett om det är i behov av särskilt stöd eller inte. Överlämningsamtalens funktion vid samverkan mellan förskolan och skolan ska varje enskilt barn ges stöd till ett livslång lärande, ur ett yrkesetiskt perspektiv (Utbildningsdepartementet 2006a, 2006b).

7.1.3 Pedagogisk dokumentation

Resultatet visar att betydelsen av den pedagogiska dokumentationen som förskolan arbetar med beskrivs som ett hjälpmedel för att synliggöra barnens utveckling och lärande. I likhet med resultatet menar Lindgren och Sparrman (2003) att den pedagogiska dokumentationen ska ge möjligheter till reflektion över hur barnen agerar och reagerar i olika situationer. Dessa reflektioner och observationer blir den information som ges i form av pedagogisk dokumentation som används för att lärare i samspel inom förskolan och skolan ska kunna diskutera och synliggöra deras utveckling och lärande, men även under fortsatta år i skolan. Lenz Taguchi (2007) beskriver samspelet för den pedagogiska dokumentationen som en central del i samverkan mellan förskolan och skolan och bilda, utifrån resultatet, en röd tråd mellan verksamheterna.

Resultatet visar att tanken från förskolans sida är god och positiv gällande den pedagogiska dokumentationen och att den ska underlätta arbetet för skolans lärare. Vi ser dock att det finns ett hinder som för förskolan och skolan är svårt att påverka eller förändra. Hindret utgör vårdnadshavares godkännande om informationen i form av pedagogisk dokumentation får gå vidare till skolan samt i vilken utsträckning. Vi ställer oss frågande till detta och anser att det förarbete som förskolan har utvecklat går helt till spillo och därmed försvinner ett väsentligt hjälpmedel för lärarna. Oftast tar allt arbete som förskollärarna gjort slut vid samtal med föräldrarna och kommer aldrig vidare. Det som i bästa fall kan föras vidare är ett fåtal ord om barnets egenskaper, men inget om tidigare kunskaper, intressen eller eventuella behov som vi anser bör vara av väsentlig innebörd för att främja barnets kommande utveckling. Lenz Taguchi (2007) och Dahlberg m.fl. (2006) framhäver att dokumentationen ska fungera som ett samspel mellan barnet och pedagogen samt att den ska innefatta barnets sätt att söka kunskap och det arbete pedagogen ska göra för att det ska uppfyllas. Vi ser att den pedagogiska dokumentationen faller samman och utgör inte den stora betydelsen i verksamheterna som vi till en början tog för givet. Att det råder delade meningar från respondenterna är det ingen tvekan om men vad har det för betydelse när beslutet ändå inte ligger i deras händer. Vi kan även urskilja situationen utifrån ett yrkesetiskt perspektiv (Colnerud 1995) där lärarna här ställs inför ett möte mellan etiska värden och val som tas i beaktning. Valen tror vi därför förblir olika då vi anser att förskollärare och lärare känner sig osäkra i sitt ställningstagande.

7.1.4 Möjligheter till förändring

Engagemang och intresse bland lärare inom förskolan och skolan kan möjliggöra och behålla ett gemensamt arbete inom organisationerna. Vi har även fått en ökad förståelse för att det finns en vilja att utöka samverkan mellan verksamheterna samt att vårdnadshavaren ska bli med delaktig i barnets utveckling. Vi tolkar att engagemanget och intresset rör sig inom området av de yrkesetiska principer som behandlar förhållningssättet till kollegor, barn, elever och det uppdrag som lärare har inom förskolan och skolan, menar Orlenius & Bigsten (2006).

En intressant synvinkel som vi noterat är hur lärarna vill ha in förskolans pedagogik i skolan för att på så sätt kunna ta del av varandras erfarenheter, tankar och idéer. Kommunikationen har vi förstått som nödvändig men vi tolkar att samverkans betydelse inte är av största prioritet.

7.2 Metoddiskussion

Vi valde att genomföra en kvalitativ studie för att försöka finna svar på studiens syfte som var att med hjälp av kvalitativa intervjuer bidra till kunskap om samverkan mellan förskolan och skolan vid överlämning av barn mellan verksamheterna, specifikt inriktat på att beskriva och analysera förskollärares och lärares syn på denna samverkan. Anledningen till detta tillvägagångssätt var att vi ville möta respondenterna. Det anser vi vara en fördel, eftersom intervjuerna gav oss tillfälle att ställa följdfrågor, repetera vid behov samt förtydligande. Önskvärt från vår sida hade varit att strukturen hade varit mer genomtänkt. Vi skulle kunna ha varit mer strukturerade i att genomföra själva

intervjuerna, för att undvika att vi pratade om vartannat. Vår erfarenhet gällande planering och intervjuer kan här ses som en svaghet. De frågor vi hade utformat hade en god struktur vilket möjliggjorde ändå att de svar som framkom var tillräckliga för att försöka finna svar på studiens syfte. För att bekräfta intervjufrågornas relevans för vår studie genomfördes en pilotstudie, som sedan visade sig vara användbar i huvudstudien.

Vi gjorde ett medvetet val att låta respondenterna vara fem till antalet då en intervjustudie är tidskrävande att genomföra och sedan analysera svaren. Vi kan i efterhand se att urvalet av respondenterna skapade en rik variation i svaren vilket också bidrog till ett bredare resultat. Resultatet hade förmodligen sett annorlunda ut om lärarna arbetade inom samma förskola/skola eller om lärarna varit verksamma inom olika kommuner.

Vi har fått en ökad kunskap och förståelse för den kvalitativa metoden samt hur det insamlade materialet har framställt resultatet. Resultatet kan ha påverkats av att intervjuerna spelades in med diktafon och att detta bidrog till att respondenternas spontana reaktioner, såsom minspel och kroppsspråk inte synliggjordes. Trost (2010) framhåller att nackdelar med ljudupptagning som hjälpmedel kan vara att respondentens spontana reaktioner inte blir delgivna. Trost lyfter även fram att det är tidskrävande att avlyssna det inspelade materialet och att transkribera texten. Vi ser dock att ljudupptagning har varit ett positivt hjälpmedel för att kunna djupare gå in i respondenternas svar och att inte missa något som skulle ha varit relevant i studien. Det inspelade materialet gjorde att vi kunde transkribera intervjuerna och få ner det sagda ordagrant på papper för att sedan på ett tydligt sätt kunna analysera resultatet. Detta gjorde att vi tillsammans kunde diskutera med varandra och komma med olika synvinklar på hur vi uppfattade respondenternas svar. Vi upplevde att ljudupptagning som hjälpmedel under intervjun påverkade två respondenter men efter tydligare förklaring medgav de sitt samtycke. Vi insåg även då vikten av att vara tydlig med instruktioner.

Vi valde att använda oss utav en intervjuguide där vi i förväg hade formulerat de frågor som skulle ligga till grund för intervjun. Intervjuguiden hjälpte oss att fokusera på de svar som respondenterna gav och gjorde på så viss att vi kunde, på ett naturligt sätt, ställa följdfrågor. Intervjuerna genomfördes enskilt med varje respondent. Vi anser att enskilda intervjuer gav respondenterna tid till att diskutera och reflektera utifrån de ställda intervjufrågorna. Genom att vi valde att intervjua en lärare åt gången fick vi även ut de svar som syftet och frågeställningarna fordrade. Om intervjuerna skulle ha genomförts två och två eller med en större grupp, bedömer vi att respondenterna inte skulle få komma med sina egna åsikter utan påverkas av varandra. Vi var delaktiga båda två vid alla intervjutillfällen och det gjorde att vi kunde komplettera och stötta varandra genom intervjuerna. Vi upptäckte dock en nackdel då en risk fanns att vi omedvetet pratade samtidigt och att detta försvårade för respondenten. Under några intervjuer uppfattade vi känslan av att respondenterna kände sig stressade. Vi diskuterade vad orsaken kunde bero på och upptäckte i efterhand att respondenterna förmodade att det enbart fanns ett rätt svar på de frågor som ställdes. Vi har ingen uppfattning om att det skulle ha påverkat resultatet. Vi har presenterat vår analys med utgångspunkt från tidigare studier och ett sociokulturellt perspektiv, vilket påverkar vad som har tydliggjorts i resultatet.

7.3 Avslutande reflektioner

Efter genomförd studie inser vi att samverkan, överlämning och den pedagogiska dokumentationen för lärare inom förskolor och skolor är intressant och högaktuell. Det väcker även tankar, känslor och det finns mycket erfarenheter inom området.

Studien har gett oss ökad insikt om hur lärare i förskola och skola tar ställning till samverkan mellan verksamheterna och dess utformning. Vi har förstått att samverkans grundläggande betydelse vid överlämningen är att skapa trygghet hos barnen. Studien har bidragit till förståelse för hur mycket arbete som bör läggas ner och tid som bör finnas för att skapa en fungerande överlämning, men hur det i verkligheten inte fungerar. Vi har förstått att vårdnadshavarna har ett stort inflytande när det gäller den pedagogiska dokumentationen och hur vårdnadshavarna i det omfånget kan påverka barnens fortsatta skolgång. Vi har insett att den pedagogiska dokumentationen är till god hjälp för barnets fortsatta utveckling i skolan och synliggör vilken kunskapsnivå barnen befinner sig på. Det är ett hjälpmedel för att kunna utforma och anpassa undervisningen utifrån barnens kunskaper och behov.

8 Förslag på vidare forskning

Studien belyser förskollärares och lärares syn på samverkans betydelse mellan förskola och skola, hur detta påverkar överlämningen samt barnens fortsatta utveckling i relation till den pedagogiska dokumentationen. Förslag på vidare forskning kan vara en kvalitativ studie med vårdnadshavarna som utgångspunkt och deras åsikter när det handlar om den pedagogiska dokumentationen. Det kan vara av intresse att även se hur vårdnadshavare ställer sig till den samverkan som finns mellan förskola och skola. En annan utgångspunkt inom forskningsområdet skulle kunna vara en fördjupad studie om hur samverkan fungerar mellan fristående förskolor och kommunala skolor. Utgångspunkten kan vara intressant då de inte är kopplade till samma enhet.

Referenser

- Bell, J. (2000). 3:e upl. *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Colnerud, G. (1995). *Etik och praktik i läraryrket: En empirisk studie av lärares yrkesetiska konflikter i grundskolan* (Diss., Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi). Stockholm: HLS Förlag
- Colnerud, G. & Granström, K. (1993). *Respekt för lärare. Om lärares professionella verktyg – yrkesspråk och yrkesetik*. Stockholm: HLS Förlag.
- Dahlberg, G. & Lenz Taguchi, H. (1994). *Förskola och skola - om två skilda traditioner och om visionen om en mötesplats. Grunden för livslångt lärande. En barnmogen skola*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Dahlberg, G., Moss, P. & Pence, A. (2006). 3:e upl. *Från kvalitet till meningsskapande – postmoderna perspektiv – exemplet förskolan*. Stockholm: HLS Förlag.
- Dalen, M. (2007). *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Danermark, B. (2003). *Samverkan – himmel eller helvete?* Växjö: Förlagshuset Gothia AB.
- Davidsson, B. (2002). *Mellan soffan och katedern. En studie av hur förskollärare och grundskollärare utvecklar pedagogisk integration mellan förskola och skola* (Diss., Göteborg Studies in Educational Sciences, 174). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Fenstermacher, G.D. (2001). On the concept of manner and its visibility in teaching practice. *Journal of Curriculum Studies*, 33(6), 639-653.
- Fjellström, R. (2006). *Lärares yrkesetik*. Lund: Studentlitteratur.
- Gran, B. (1982). *Från förskola till grundskola: Villkor för barns utveckling i åldrarna kring skolstart* (Diss.). Malmö: Infotryck AB.
- Gren, J. (2007). *Etik i pedagogiskt vardagsarbete*. Stockholm: Liber.
- Holme, I-M. & Solvang, B-K. (1997). *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.

- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Kärrby, G. (2000). (red). *Skola möter förskola och fritidshem*. Lund: Studentlitteratur.
- Kärrby, G. & Lundström, M. (2004). Pedagogisk integration och en förändrad praktik, *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 9(3), 189–204.
- Lenz Taguchi, H. (2007). 11:e upl. *Varför pedagogisk dokumentation? Om barnsyn, kunskapsyn och ett förändrat förhållningssätt till förskolans arbete*. Stockholm: HLS Förlag.
- Lindgren, A-C. (2010). *Pedagogisk dokumentation i förskolan*. [Elektronisk] [Hämtad 2010-09-15] http://www.barnehageforum.no/data/Files/PDF/dokumentasjon_svensk.pdf
- Lindgren, A-L. & Sparrman, A. (2003). Om att bli dokumenterad – Etiska aspekter på förskolans arbete med dokumentation, *Pedagogisk forskning i Sverige*, 8(1-2), s. 58-69.
- Lärarnas Riksförbund. (senast uppdaterad 2010-03-26). *Yrkesetik*. [Elektronisk] [Hämtad 2010] <http://www.lr.se/duidinyrkesroll/yrkesetik.4.58a756071261d5f869480001121.html>
- Malmström, S., Györki, I. & Sjögren, P.A. (1991). *Bonniers svenska ordbok*. Stockholm: Bonniers.
- Munkhammar, I. (2001). *Från samverkan till integration – Arena för gömda motsägelser och förgivet tagna sanningar – En studie av hur förskollärare fritidspedagoger och lärare formar en samverkan* (Diss., Centrum för forskning i lärande, 15). Luleå: Luleå Tekniska Universitet.
- Olsson, S. (2009). *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur.
- Orlenius, K. (2006). *Värdegrunden – finns den?*. Stockholm: RUNA.
- Orlenius, K. & Bigsten, A. (2006). *Den värdefulla praktiken yrkesetik i pedagogers vardag*. Stockholm: Liber.
- Patel, R. & Davidsson, B. (2003). 3:e upl. *Forskningsmetodikens grunder – Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.
- Patel, R. & Tebelius, U. (red.). (1987). *Grundbok i forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, S. (1993). *Flexibel skolstart för 6-åringar*. Lund: Studentlitteratur.
- Staffan, S. (2009). *Sekretess och anmälningsplikt i förskola och skola*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Tallberg Broman, I. (1995). *Perspektiv på förskolans historia*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Utbildningsdepartementet. (1997). *Samverkan för utveckling – om förskola, skolan och skolbarnomsorgen*. Stockholm: Norstedts tryckeri AB.

Utbildningsdepartementet. (2006a). *Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)*. Västerås: Skolverket och CE Fritzes.

Utbildningsdepartementet. (2006b). *Läroplanen för förskolan (Lpfö 98)*. Västerås: Skolverket och CE Fritzes.

Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet: Elanders Gotab.

Von Ahlefel Nisser, D. (2009). *Vad kommunikation vill säga: en iscensättande studie om specialpedagogers yrkesroll och kunskapande samtal* (Diss., i specialpedagogik). Stockholm: Specialpedagogiska institutionen, Stockholms universitet.

Walter, G. (2000). 3:e upl. *Bonniers synonymordbok*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Ödman, P-J. (1994). *Tolkning, förståelse, vetande – Hermeneutik i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts Förlag.

Bilaga 1

Hej!

Vi är två lärarstudenter från Högskolan i Skövde som läser examensterminen på lärarutbildningen i Skövde, med inriktning mot tidiga åldrar. Under höstterminen skriver vi vårt examensarbete som bygger på en kvalitativ undersökning, det vill säga att resultat analyseras från intervjuer med förskolelärare och lärare. Vi undrar om det finns möjlighet att komma till er för att intervjua en förskollärare och en lärare inom er verksamhet.

Vi är med studien intresserade av era tankar och erfarenheter kring pedagogisk dokumentation och överlämning av barn mellan förskola och skola.

Intervjumaterialet kommer att hanteras konfidentiellt och namn på intervjupersoner och skolan kommer inte att presenteras i examensarbetet. Er medverkan betyder mycket för oss och skulle ge oss möjlighet att genomföra vårt examensarbete.

Vi önskar en bekräftelse på att ni har godkänt och accepterat våra intentioner med undersökningen:

JA

NEJ

Rektors underskrift

Om ni har frågor eller funderingar är det bara att kontakta oss via telefon eller e-post.

Andreas Wolmar

Mobil: xxxx-xxxxxx

Mail: xxxxxxxxxxxxxx@xxxxx

Wictoria Carlsson

Mobil: xxxx-xxxxxx

Mail: xxxxxxxxxxxxxx@xxxxxx

Tack på förhand!

Andreas & Wictoria

Bilaga 2

Intervjuguide

I inledningen av intervjun valde vi att ställa övergripande frågor för att på ett mjukt sätt leda in den intervjuade i en komfortabel miljö. Vi valde att dela in intervjuguiden i studiens tre centrala områden: samverkan, överlämning och den pedagogiska dokumentationen.

- Vad gjorde dig intresserad att arbeta inom förskola/skola?
- Hur länge har du arbetat inom förskola/skola?
- Vilka tankar har du i idag kring ditt: a) arbete? b) verksamhet?
- Berätta hur du ser på förskolans respektive skolans uppdrag?

Pedagogiskdokumentation

- Berätta vad pedagogisk dokumentation innebär för dig?
- Vad menar du är syftet med den pedagogiska dokumentationen?
- Beskriv hur du arbetar med pedagogisk dokumentation.
- Beskriv (eventuella) fördelar med pedagogisk dokumentation
- Beskriv (eventuella) nackdelar med pedagogisk dokumentation
- Berätta hur du ser att den pedagogiska dokumentationen på bästa sätt ska kunna hjälpa barnet vid skolstart?

Samverkan

- Vad innebär samverkan för dig?
- Hur ser du på den samverkan som sker mellan er förskola och skolan vid överlämningen?

Gällande: Former och innehåll

Överlämning

- Berätta vad överlämning innebär för dig?
- Beskriv hur överlämning av barn går till mellan förskola och skola
- Vilken information är det som lämnas över från förskolan och tas emot av skolan?
- Vad känner du är viktigt att ta i beaktande vid en överlämning?
- Barnets utveckling och läroprocess
- Beskriv (eventuella) fördelar med informationen.
- Beskriv (eventuella) fördelar med informationen.